

LOPUDSKA UNIVERSITAS

(PRAVNI POLOŽAJ OTOKA LOPUDA U DUBROVAČKOJ REPUBLICI)

ANTE MARINVIĆ

UVOD

Kad sam mjeseca rujna 1951. god. posjetio na kratko vrijeme dubrovački otok Lopud, zašao sam u muzej i arhiv župnog ureda. Između mnogih vrijednih muzejskih predmeta moju pažnju privukao je crkveni barjak sa slikom Madone iz XVI. st. i osobito mala srebrna plitica za polijevanje krštenika. (Vidi sliku 1. i 2.) Na barjaku je naslikan, a na poledini plitice urezan neobičan grb s okrunjenom zmijurinom, kako proždire golo dijete. Za ovaj grb vezana je posebna legenda, koja hoće, da je pripadao plemićkoj obitelji Visconti iz Milana u Italiji. I gdje god se govori ili piše o Lopudu, gotovo uvijek se spominje i prepričava stara legenda o pojavi ovog grba na otoku. Dvije su verzije ove legende. Kasnija, ali običnija, priča, da je jedan član obitelji Visconti iz Milana, imenom Oton, vraćajući se s prvog križarskog pohoda (1096.—1099. god.) iz Palestine, zahvaćen silnom olujom u našim vodama, zavjetovao se, da će na mjestu, gdje bi se spasio, podignuti zavjetnu kapelicu u čast Bogorodice. Doplovivši sretno u današnju uvalu Šunj na jugoistočnoj strani otoka Lopuda, ispunio je obećanje i sagradio malenu kapelicu, udaljenu kojih stotinjak metara od mora prema sjeveru. Nad nebom oltara Bogorodice dao je postaviti starinsku sliku svog plemićkog grba, koji na štitu ima okrunjenu zmijurinu, kako proždire golo dijete. Ovaj je grb, po istoj legendi, njegov ratni plijen iz Jeruzalema, gdje ga je u boju oteo od pobijeđenog i ubijenog Saracena, te ga uzeo za grb svoje obitelji. Druga, ranija varijacija ove legende, pripovijeda, kako je neki baron sa svojim maloljetnim sinom doplovio u Šunj, koji je onda, kao i čitav Lopud, bio obrastao gustom šumom. Izišavši iz lađe, dijete se izgubi u šumi i jedna ga strašna zmija zgrabi i već proždere do polovice. Nesretni otac, videći to, stane moliti Bogorodicu za pomoć, i odmah zmija izbací van dijete potpuno zdravo i netaknuto. Iz zahvalnosti podigne zavjetnu kapelicu i u nju postavi sliku Madone, te dade također naslikati ovaj čudan prizor i sliku postaviti nad nebom oltara. Za ovog barona kažu, da je pripadao plemićkoj obitelji Sforza-Visconti iz Milana. Prema talijanskoj riječi »biscia«, »biscione« (zmija),

izvode neki ime crkve »Santa Maria del Bissone« i čitave uvale »Valle del Bissone«, kasnije pohrvaćeno »Bišun«, pa, ispadanjem prvoga sloga zbog nenaglašenosti, »Šunj«.¹

Zavjetna crkvice, sagrađena na početku XII. st., bila je prvi put u XV. st. znatno proširena i postala crkvom maticom otoka Lopuda. Kroz dalja stoljeća ona je ponovo nadograđivana, sve dok konačno nije dobila današnji izgled rimskog križa. No, nažalost, ova nadograđivanja izbrisala su svaki trag prvotne zavjetne kapelice Gospe od Šunja. U današnjoj crkvi prvi pobočni oltar s lijeve strane gledaoca je novi oltar Gospe od Šunja. Njemu s lijeva na zidu visi starinska slika na platnu, veličine otprilike 1,5 × 1 m. To je, po predaji, izvorna slika, što ju je Oton Visconti dao postaviti u svojoj zavjetnoj kapelici. Prema njoj i opisu tog grba u talijanskim izdanjima,² ovo bi zaista mogao biti Viskontijev grb. Jedino pitanje boja u grbu zadaje teškoća. Na starinskoj slici s lijeve strane oltara Gospe od Šunja boje nijesu čiste zbog starine. Polje grba je zlatne boje, tijelo zmije danas tamnosmeđe nijansirano sa zelenom, tako da je najslabije boji rogačeva ploda još sasvim nedozrelog, a već osušenog. Žvale zmije su izrazito crvene boje s istaknutim bijelim zubima. Kruna na glavi zmije je zlatne boje, nešto tamnije od polja grba. Tijelo djeteta je ponešto rumenije boje. Ovdje je također raskriljenih ruku. Na vrhu štita nema carskog orla (»aquila imperiale«). Znači, osim boja, koje ne mogu zbog starine slike biti tako jasne, stilizacija grba uglavnom odgovara stilizaciji grba obitelji Visconti iz Milana.

Međutim, mora se posumnjati, da je ovo uistinu pravi Viskontijev grb. Malo je, naime, vjerojatno, da je uopće itko od Viskontijevih ikad bio na Lopudu. Evo zašto:

Po legendi crkva je sagrađena na početku XII. st. i prirodno bi bilo očekivati, da svi pisci o Lopudu, ili barem neki od njih, poslije sagrađenja crkve, spominju taj čudnovati grb i legendu. Doduše dubrovačke kronike počinju tek s XV. st., a usto treba biti vrlo oprezan kod iskorišćivanja njihovih vijesti. Međutim, pregledavši sve te stare, nama dostupne dubrovačke kronike, može se utvrditi, da tek talijanski dominikanac iz Firence, Serafin Razzi, u svom djelu »La storia di Ragusa«³ (Razzi je, usput rečeno, najmanje pouzdani dubrovački kroni-

¹ Vidi Petar Skok, »Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima«, Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1950. god. str. 240.—. Drugi opet misle, da je moguće ime crkve i uvale došlo od »Santa Maria del' Assunta« (Mirko Deanović: »Dnevnik Iva M. Matijaševića« u »Anali Histojskog Instituta u Dubrovniku«, god. I. sv. 1., Dbk, 1952., str. 285).

² »Enciclopedia italiana«, tom XXXV, str. 440—441; F. Malaguzzi Valeri, »La corte di Lodovico il Moro«, Ulrico Hoepli, Milano 1913, str. 320; Vittorio Spreti, »Enciclopedia storico-nobiliare italiana«, vol. VI, Milano 1932, str. 930. Evo kako je u toj knjizi opisan Viskontijev grb: »Arma: D'argento al biscione d'azzurro, coronato d'oro, ondeggiante in palo e ingollante a metà il fanciullo nudo di carnagione posto in maesta e movente in fascia con le braccia aperte; col capo d'oro carico di un'aquila di nero.«

³ F. Serafino Razzi, O. P., »La storia di Ragusa«, 1903, str. 233—234.

čar) prvi spominje legendu, i to u drugoj misterioznijoj verziji. A Razzi je živio i djelovao tek u drugoj polovici XVI. st! Legendu u prvoj verziji prvi donosi tek dubrovački kroničar XVIII. st. isusovac Ivan-Marija Mattei-Matijašević u svom rukopisnom zborniku poznatom pod imenom »Zibaldone«.⁴ Po njemu legendu donose i svi noviji pisci o Lopudu (Lisičar, Talija, Kosta Vojnović, svi u prvoj verziji i Lujo Vojnović u obje verzije).⁵ Uzalud sam tražio po ostalim ranijim kroničarima; svi šute o toj legendi. Zašto je baš S. Razzi prvi spominje, i to u ovoj drugoj verziji?

Uz zavjetnu, tobože Viskontijevu kapelicu ustrojena je 1416. god. bratovština Gospe od Šunja, kako nam svjedoči sačuvana matrikula (statut) te bratovštine.⁶ Matijašević u svom »Zibaldone«⁷ priča, kako je poslije osnivanja bratovštine, pučanstvo otoka poraslo brojem i podiglo se bogatstvom, a najviše zbog toga, što su svi od reda bili vrsni pomorci. Isti pisac pače kaže, kako je otok u XVI st. brojio do 18.000 stanovnika, od kojih 14.000 odraslih, što je svakako pretjerano. Za njim se povedoše Đuro Körbler i L. Vojnović. No, već je Vicko Lisičar dokazao, da je Lopud u najvećem cvatu mogao imati najviše 4.000 stanovnika.⁸ Zbog naglog porasta stanovništva, došla su braća na ideju da prošire crkvu, što i učine u XV. st., te 8. lipnja 1488. god. bi posvećena kao treća matična crkva župe Lopud. Ovo najbolje potvrđuje kameni natpis na pročelju crkve.⁹ Jedno vrijeme, pače, stanovnici su otoka htjeli da dobiju svog biskupa, kao što ga imaju i neki drugi dalmatinski otoci: Korčula i Hvar. Zato Fabio Tempestivo, dubrovački nadbiskup, da ih nekako zadovolji, uzvisi parokiju na nadžupu i prvim nadžupnikom imenuje Don Petra Palikuću, domaćeg čovjeka, vrlo učenog, koji je studirao s kasnijim biskupom Brautovićem (također Lopudaninom) u rimskom sjemeništu.¹⁰ Čini se, da je baš u to vrijeme (u XV., a možda

⁴ Rkp. u knjižnici samostana Male braće (franjevaca) u Dubrovniku, br. 229, 266 i 267. Kaznačićeva kataloga »Čuličeve« knjižnice.

⁵ Vicko Lisičar, »Lopud, historički i savremeni prikaz«, Dubrovnik 1931, str. 35—36; O. Urban Talija, franjevac, »Podatci za povijest dubrovačke biskupije. Nešto o crkvama na Lopudu« u »List dubrovačke biskupije«, god. III, Dubrovnik 1903, str. 113—128.; Kosta Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka«, svezak 1, »Bratovštine dubrovačke« u zbirci Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba »Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium«, vol. VII. 1, str. XII—XIII; Lujo Vojnović, »Dva dana na ostrvu Lopudu«, odštampano iz »Nove Zetec«, Cetinje 1890, str. 11—13 i 49.

⁶ U Državnom arhivu u Dubrovniku sačuvan nam je izvorni primjerak statuta pod oznakom: XXII—1, 1. Statut je, ali samo djelomično, prepisao i objelodanio K. Vojnović u već citiranom djelu »Bratovštine i obrtne korporacije . . .«, str. 58—62. Potpuni statut donosim ovdje u dodatku.

⁷ Ivan-Marija Mattei-Matijašević, »Zibaldone«, str. 327.

⁸ V. Lisičar, o. c., str. 19—34.

⁹ Još se i danas vidi na pročelju crkve s desne strane gledaoca kamena ploča s natpisom: »Die VIII. Junii in nomine Domini dedicatum est templum hoc 1488.« Usporedi također V. Lisičar, o. c., str. 36.

¹⁰ I. M. Mattei-Matijašević, »Zibaldone«, II, Memorie storiche su Ragusa raccolte dal P. Gian-Maria Mattei, str. 323—338.

i u XVI. st.) i nastala ova legenda, i to prvotno u svojoj drugoj verziji, kako ju je zabilježio Razzi. Matijašević pogrešno misli, da se naziv »del Bissone« počeo upotrebljavati tek poslije 1483. god., kad je sagrađen samostan i crkva franjevacu poznata pod imenom »S. Maria di Spilliza« (Gospa od Spilice). Da bi se razlikovale ove dvije Gospine crkve, ona u Šunju da je dobila pridjevnik »del Bissone«, a po njoj i čitava dolina i uvala Šunj. Njemu ovo potvrđuje i sama matrikula bratovštine Gospe od Šunja. U samom, naime, njezinu početku crkva se, istina, nazivlje jednostavno »Santa Maria della Isola di Mezzo«, a pridjevnik »del Bissone« zabilježen je istom u sedamnaestom poglavlju matrikule. Međutim, mora se opaziti, da se naziv »del Bissone« spominje već pri kraju XIII. st. (1279. god.).¹¹ Ne radi se ovdje, dakle, o samom imenu, nego o kasnijoj legendi, kojom su htjeli protumačiti taj naziv. Utoliko je čudnovatije, što se naziv javlja već vrlo rano (u drugoj polovici XIII. st.), a legenda po prvi put tek čitava tri stoljeća kasnije (u drugoj polovici XVI. st.)! Treba pomišljati ovdje — a to je i najvjerojatnije — na zmiju kao simbol istočnog grijeha i otkupljenja (Madona na oltarskoj menzi u crkvi Gospe od Šunja satire glavu »Viskontijeve« zmije), t. j. na pojavu kršćanstva na Lopudu. Zanimljivo je, da Razzi tek na kraju legende spominje tradiciju (»dicono alcuni...«), da je crkvicu podigao jedan od kuće Sforza-Visconti iz Milana, koji da je na uspomenu čuda u Šunju taj prizor dao ovjekovječiti u svom obiteljskom grbu. Prva verzija legende je zabilježena tek znatno kasnije, kod Matijaševića, i vjerojatno je nastala zbog toga, jer se htjela dati veća vjerodostojnost samoj legendi. Kako, pak, obitelj Visconti iz Milana ima isti ili vrlo sličan grb, to se onda i ona uplela u legendu. Potrebno je naglasiti, da spomenuta talijanska izdanja ne spominju nigdje Lopud u vezi s obitelji Visconti i navodnim brodolomom Otona u našim vodama.

Bilo kako mu drago, za naša razmatranja je sasvim irelevantno, da li je to uistinu Viskontijev grb, ili tek njemu sličan. Već sama činjenica, da ga nalazimo na nekoliko mjesta istaknuta na Lopudu sama i uz grb Republike Dubrovačke, mnogo govori. Osim na starinskoj slici, koju je po predaji dao postaviti u crkvu Gospe od Šunja sam Oton Visconti, u istoj crkvi je urezan u sredini donjeg vodoravnog kraka drvenog okvira starinske slike Gospe od Šunja. Sprijeda u sredini marmorne oltarske menze postavljen je reljef u gipsu, a prikazuje Madonu s djetetom, koja satire glavu ne obične, nego ove tobože Viskontijeve zmije. U istoj crkvi na kamenoj krstionici urezan je također. Na dva crkvena barjaka sa slikom Madone također je naslikan (jedan od tih barjaka čuva se u crkvi Gospe od Šunja, a drugi stariji iz XVI. st. u mjesnom muzeju). Na zvoniku ispred crkve urezan je u kamenoj ploči pored grba Republike Dubrovačke.

Ovaj je grb zaista usko povezan za Lopud i njegovu prošlost, i zato je od osobite važnosti za ovaj otok.

¹¹ Vidi Gregor Čremošnik, »Spisi dubrovačke kancelarije«, knj. I, izdanje Historijskog instituta Jug. akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Zagreb 1951. god., br. 133, 134, 210, 296, 674 i 843.

Barjak bratovštine Gospe od Šunja

I.

Kako je poznato, grbovi su se razvili u drugoj polovici XII. st., i to najprije kod vitezova-plemića, a kasnije i kod bogatijih građana i pravnih osoba. Kroz čitav Srednji vijek grbovi su uz zastavu insignia, znakovi jedne države, grada, političke, ili društvene jedinice. Gdje god je istaknut grb, to znači, da tu dopire i vlast onoga, koga predstavlja. To se toliko dosljedno i strogo držalo, da nijedna vlast nije rado gledala na svom području pored svoga neki drugi grb. Tako ni Dubrovnik, iako relativno slobodan, dok je priznavao vrhovnu vlast Venecije (1204.—1358. god.) nije imao svog vlastitog grba. Zato se i dogodilo, da dubrovački grb ne predstavlja sv. Vlaha, iako je bio posvuda običaj za gradove, da im se u grbu nalazi slika s njihovih pečata. Na gradskim, pak, pečatima Dubrovnika bio je lik sv. Vlaha. Dubrovnik je, naime, dobio grb najvjerojatnije tek 1358. god., i to je preuzeo onaj hrvatsko-ugarskih kraljeva iz kuće Arpadovića.¹² Jasno je, da ni Dubrovačka Republika nije trpjela na svom području drugog grba osim svoga.¹³

Svi poznavaoци dubrovačke povijesti slažu se u tome, da su Mljet i Lastovo imali neki posebni izuzetni pravni status u okviru Republike. Ovi su otoci, za razliku od ostalog područja Republike, uživali posebnu autonomiju. Njima je također u ime »svemoćnog« Senata upravljao jedan dubrovački vlastelin kao knez, ali pored njega postojala je na ovim otocima neke vrste lokalna samouprava, poznata pod imenom »Universitas«. Ove su dvije otočke »Universitas« čak donijele i posebni statut za svoje područje.¹⁴ Pa ipak, ni na Mljetu, ni na Lastovu, ne nalazimo neki posebni grb, osim grba Republike; barem se do danas nije

¹² Milan Rešetar, »Dubrovačka numizmatika«, I. dio u izdanju Srpske kraljevske akademije, Sremski Karlovci 1924, str. 626.

¹³ Poučan je u tom pogledu podatak, što ga je iznio M. Rešetar, o. c., str. 626. o sporu između Dubrovačke vlade i Lastova oko zastave Lastovske Universitas.

¹⁴ Ovi statuti, međutim, u doba Republike nijesu bili, kao uostalom ni statut Dubrovnika, tiskani, već su ostali u rukopisima. Nažalost, ni od jednog ni od drugog statuta nijesu nam se sačuvali izvorni primjerci. Najstariji primjerak mljetskog statuta je iz XV. st., a nalazi se još uvijek u knjižnici Vrhovnog sudišta u Beču. Najstariji primjerak lastovskog statuta je iz XVI. st., koji se do dolaska Talijana na otok nalazio u lastovskoj općini. Oba statuta su bila pisana za ono vrijeme službenim talijanskim jezikom. Mljetski statut je u XVIII. st. preveden na hrvatski. U Državnom arhivu u Dubrovniku nalazi se po jedan primjerak obaju statuta, i to mljetski u jednom kasnijem zborniku iz XVIII. st., koji je uvršten u podseriju »Leggi e Istruzioni«, pod br. 30 (listovi 138—160), a lastovski u novom lastovskom arhivu, koji je u Državni arhiv u Dubrovniku dopremljen tek 1945. god. Oba statuta izdao je god. 1849. mađarski povjesničar Gustav Wenzel u bečkom časopisu »Archiv für Kunde österreichischer Geschichte, Quellen« s uvodnom raspravom na njemačkom jeziku: »Beiträge zur Quellenkunde der Dalmatinischen Rechtsgeschichte.« God. 1901. izdala je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu ponovo lastovski statut u 8. svesku svojih »Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium.« Izdanje je priredio Frano Radić. Hrvatski prijevod mljetskog statuta pod naslovom »Statut oli Zakoni od Universitatu (obćine) Otoka od Mljeta« tiskan je u časopisu: »Dubrovnik — cvět narodnoga knjižtva«, sv. 3, za god. 1851., str. 193—218, Zagreb 1852.

pronašao. Na Lopudu, naprotiv, pored grba Republike nalazimo i ovaj drugi tobože Viskontijev grb, i to na više naprijed spomenutih mjesta. Treba naglasiti, da ovaj grb nije samo naslikan ili urezan na nekim privatnim predmetima kao neki ukras, ili kao oznaka vlasnika-darovatelja. Na već spomenutom zvoniku ispred crkve Gospe od Šunja uklesan je u kamenu pored grba Republike. Na duguljastoj kamenoj ploči, što spaja dvije donje niše za zvona, u sredini je križ s nadpisom: »Unica spes«, s desne strane je grb Republike s inicijalima: »S. R.« (Senatus Ragusinus), a s lijeve opisani tobože Viskontijev grb s inicijalima: »V. E.« (Universitas Elaphitum). Zanimljivo je, a pomalo i čudno, da svi dosadašnji pisci o Lopudu, ili uopće ne spominju ovaj zanimljivi zvonik (kao Vojnović na pr.), ili, ukoliko ga spominju, ne poklanjaju mu nikakve pažnje. Ploču s grbovima uopće i ne spominju. Možda u doba, kad su oni pisali, ploče nije bilo na zvoniku, možda je ona »spolium«, donesena odnekud (što se ipak ne čini). Ali za naše razmatranje to ne mijenja mnogo na stvari. Jasno je, da važnost grba više odskače, ako se nalazi na jednom istaknutom javnom spomeniku, kao što je to na pr. zvonik. Ostaje međutim činjenica, da je ovaj grb urezan u kamenu uz grb Republike, i to s inicijalima: »V. E.«, a to je za naše razmatranje najvažnije. Nema sumnje, ako ispravno razrešujemo inicijale »S. R.« uz grb Republike u Senatus Ragusinus, a »V. E.« uz onaj tobože Viskontijev u Universitas Elaphitum (a držim, da tako jedino ispravno i treba čitati ove inicijale), da nam onda ova ploča zaista mnogo kazuje. Da ono pak: »V. E.« možemo, pače i moramo čitati Universitas Elaphitum, na to nam daje pravo već spomenuta srebrna plitica za polijevanje krštenika. Na njezinoj poledini uz urezani tobože Viskontijev grb unao-kolo stoji legenda doslovce: »Universitas Insvlae Medianae Elaphitum.«

U čemu je zapravo važnost ove ploče, odnosno srebrne plitice, bolje tobožnjeg Viskontijeva grba na njima s inicijalima: »V. E.«, ili još bolje s potpunom legendom: »Universitas Insvlae Medianae Elaphitum«?

Pored važne činjenice, što se na Lopudu mimo i uz grb Republike susrećemo i s ovim drugim tobože Viskontijevim grbom, i to na jednom istaknutom mjestu (na zvoniku), uklesanim u kamenu, čemu se u ono doba pridavalo osobito značenje, tu je od najvećeg zanimanja za naš predmet sama legenda oko grba: »Universitas Insvlae Medianae Elaphitum«.

II.

Latinska riječ universitas znači općenito: cjelovitost, cjelina, zajednica. U pravnoj literaturi poznate su tri vrste universitas: rerum, vel facti (stvari ili djela), personarum (osoba) i iuris (prava). Nas ovdje zanima universitas personarum. Ona znači uopće ukupnost nekog broja osoba, koje, međusobno apstraktno povezane (dakle ne konkretno), tvore jednu jurističku (pravnu) osobu. Tako su poznate korporacije đaka i profesora, od kojih su se kasnije razvile današnje univerze, sveučilišta. Međutim treba istaknuti, da ova koncepcija universitatis kao pravne

Plitica s grbom Iopudske „Universitas“

osobe nije rimska, jer je za Rimljane *universitas* samo skraćeni izraz od »*universitas civium seu municipium*« i označuje realnu (stvarnu) ukupnost građana ili gradova.¹⁵ *Universitas* neke stvari to je čitava ta stvar (»*Universitas alicuius rei est tota ipsa res*. Plin. l. 2. ep. 5. circa med.«). *Universitas* se također nazivaju i korporacije, udruženja, skupštine, kojima je dopušteno da imaju zajedničku blagajnu i upravu. Takva su na pr. društva mlinara, ili pekara (*societas pistorum*), prevoznika po moru (*societas naviculariorum*), zakupnika državnih dohoda (*societas publicanorum*) i druga. (»*Universitates etiam dicuntur collegia, corpora, curiae: quibus permissum est, ad exemplum reipublicae arcam habere communem, et actorem, sive syndicum. Huiusmodi sunt societates pistorum, naviculariorum, publicanorum, etc...*«).¹⁶ *Universitas* je opet po Du Cangeu, kad se radi o stanovnicima utvrđenih gradova, isto što i *commune*, općina.¹⁷

U našoj, a i historiografiji uopće pojam *universitas* još nije konačno objašnjen i utvrđen, naročito ne u njegovoj protivštini s pojmom *commune*, *communitas*. Kada se radi o nekoj geografskoj jedinici udomaćilo se prevoditi jednostavno sa općina, i to najčešće u smislu općinskog poglavarstva, dakle općine kao magistrata, ureda.¹⁸ Nerijetko se termini *communitas* i *universitas* zamjenjuju, kao da su sinonimi i nije se dovoljno isticala razlika među njima; točnije: i jedan i drugi su se jednostavno prevodili sa općina.

Međutim, sasvim je nenaučno i pogrešno, kad se *universitas* i *communitas* zamjenjuju, jer su to nazivi za dva potpuno izdiferencirana i različita pojma. Karakterističan je i naročito poučan što se toga tiče ovaj primjer:

U lastovskom arhivu, koji je tek 1945. god. dopremljen u Državni arhiv u Dubrovniku, u knjigama lastovske kancelarije zabilježen je

¹⁵ »Enciclopedia italiana« fondata da Giovanni Treccani, Roma 1929—1939, sv. 34 (1937. god.) pod »*Universitas*«.

¹⁶ Aegidij Forcellini, »*Totius latinitatis lexicon*«, Patavii 1805, tom IV. pod »*Universitas*«.

¹⁷ »*Universitas, nude pro Incolarum urbis vel oppidi universitas, idem quod Commune* 2. Statuta Arelat. MSS. art. 132.: Prout inter bonae memoriae dominum Barralum quondam patrem nostrum et inter Consilium et Universitatem Arelatis hactenus existit incartatum . . .« (Du Cange: »*Glossarium mediae et infimae latinitatis*«, tom VIII. pod »*Universitas*«).

¹⁸ Vidi M. Rešetar, »Dubrovačka numizmatika«, I, 559—560, gdje govori o pečatima: » . . . kao vidljivi znak te svoje autonomije imala je lastovska općina (*universitas*) — koliko se zna, jedina u dubrovačkoj državi — i svoj pečat . . .« Ovdje usput napominjem, da je netočna ova posljednja tvrdnja Rešetarova, da je lastovska *universitas* jedina u dubrovačkoj državi imala svoj pečat, jer ga je imala i mljetska, a vrlo vjerojatno i lopudska *universitas*, koja, kad je već imala svoj grb, bit će da je isti imala i za svoj pečat. Mljetska *universitas* je imala u pečatu tri svetačka lika. (Vidi u dubrovačkom Državnom arhivu Acta S. Mariae, XVI. st., br. 450 j/3. et passim.) — Cf. etiam: »Statut oli Zakoni od *Universitatati* (obćine) Otoka od Mljeta« (Vidi bilj. 14 pri dnu!); V. Lisičar, o. c., str. 43 et passim, etc. etc.

ovaj zanimljivi podatak:¹⁹ Dubrovačka vlada («Il rectore et i consiglieri di Ragusa») 18. studenoga 1636. god. upozorava svoĝa kneza na Lastovu, Rafaela Sorkoćevića, na pogrešku, što ju je napravio u nekoj presudi time, što je između ostalog odredio, da osuđeni isplati »al Comune di Lagusta« četiri groša. Vlada doslovce kaže: »... la qual parola Comune non sta bene perchè dovevate dire alla Università di Lagusta...« Štoviše, nakon uobičajenog pozdrava i datuma na kraju pisma, vlada ponovo upozorava na pogrešku i traži, da se ona još u istom aktu ispravi. Doslovce se kaže: »... detto erore farete aconcare in libro dove è scritto (!) la detta sentenza casando la parola comune, e ponendo in locho di essa università.«

Jasno je, dakle, da je universitas sasvim nešto drugo, potpuno drugi pravni pojam od *communitas*, barem na području Dubrovačke Republike i za pravno shvaćanje starih Dubrovčana. Međutim, činjenica je, da upotreba tih termina u ispravama i arhivskim dokumentima nije ni izdaleka dosljedno primjenjivana, i da se često govori o komuni, gdje bi trebalo reći *universitas*, i obratno. To je jamačno došlo otuda, što su, u neku ruku, ovo dva koncentrična pojma, od kojih je *universitas* širi i može obuhvatiti i *communitas*, dok je obratno isključeno. Ovdje se treba podsjetiti na to, da je sredovječna država staleška u punom smislu te riječi. Kod nje je, kao uopće kod svake političke jedinice toga doba, staleška pripadnost imala odlučujuću prevaĝu nad nacionalnim momentom. Staleški interesi mnogo su više zbižavali pojedince, nego što bi ih nacionalna raznolikost mogla razdvajati. Karakteristika je Srednjeg vijeka decentralizacija državne vlasti i postojanje mnogih manjih autonomnih političkih jedinica na staleškoj osnovi. Nema velikih nacionalnih država u modernom smislu.²⁰ I zato, kad posmatramo sredovječne komune, ili republike, i svaku drugu političku jedinicu onog vremena, mnogo nam se više ukazuju kao isključiva organizacija vla-

¹⁹ »Div. Canc. di Lagosta« 1636. in 1638. god. str. 11 — u Državnom arhivu u Dubrovniku. Evo tog zanimljivog podatka u cjelini:
»A di 9 di decembre 1636. Di mandato del Magnifico Signor Conte ser Raffaele di Sorgo si registra la sottoscrita. — (Na lijevoj margini:
Al magnifico ser Raffaele di Sorgo Conte in Lagusta.)

Il Rectore et Il Consiglieri di Ragusa.

Cie ocorso uedere nela Sentenzia che aucte fato à Marcho butaro per dieci siccij di vino, che douerà dar Joska barbicio, che deba dar anche groseti quatro al Comune di Lagusta, la qual parola Comune non sta bene, perchè doueuatè dire alla Vniuersità di Lagusta, Come si sempre si è Ciamata non Comonità ne Comune, e però aduertite di non far simil erori; e aduertite anche il nostro Cancigliere che così deba oseruare sempre in auenire e non alterare li nomi antichi, perchè altrimenti ci resentiremo. State sano di Ragusa. A di 18. di Nouembre 1636. detto erore farete aconcare in libro doue è scritto (!) la detta Sentenza Casando la parola Comune, e ponendo in locho di essa Uniuersità.
— Raff., di Sorgo Conte.«

(Za ovaj podatak zahvaljujem Marinu Lucianoviću, sucu okružnog suda u miru iz Dubrovnika.)

²⁰ Usporedi što o tom govori M. Kostrenčić, »Hrvatska pravna povijest« (štampano kao rukopis) Zagreb bez naznake godine, str. 86.

sti jedne vladajuće klase, nego li novije velike nacionalne države, koje su, bez sumnje, također klasnog karaktera, kao uostalom država uopće. Država i svaka politička jedinica je svojina, organizacija plemstva («nobiles», t. zv. «populus maior»). S druge strane sav ostali «neplemeniti» narod, ili populus u užem smislu («ignobiles», «populus minor») potpuno je bespravan i udaljen od svakog sudjelovanja u vlasti. Plemstvo upravlja, vlada, ostali «obični» puk treba samo da se pokorava.²¹

U dalmatinskim gradovima, koji nas ovdje naročito zanimaju, pa tako i u Dubrovniku, veliko vijeće plemića, vlastele («Consilium maius», «Consiglio dei nobili», u Dubrovniku također «Velje vijeće») predstavljalo je komunu, ili republiku. Cjelokupna njihova autonomija provodila se strogo unutar tih i takvih vijeća.²²

Tri su komponente dovele do stvaranja posebnog tipa sredovječnog dalmatinskog grada, među koje se od samog početka ubraja i Dubrovnik: rimsko-municipalni elemenat, kršćanska općina vjernikâ («universa ecclesia») i udruženje građana nastalo iz specifičnih potreba i shvaćanja Srednjeg vijeka i poznato pod nazivom komuna. Stjecanjem posebnih političkih i državopravnih prilika Srednjeg vijeka, ovi u početku romanski gradovi živjeli su gotovo u potpunoj slobodi, i to slobodi iz nužde. Htjeli, ne htjeli, sami su se upravljali i u borbi za svoj opstanak, okruženi na svih strana neprijateljskim slavenskim elementom, njihovi stanovnici su našli najjaču obranu u međusobnoj slozi i jedinstvu. Svatko je bio svijestan, da braneci zajednicu brani sebe.²³ Tu je zametak komune, društvene zajednice, u kojoj su svi članovi načelno ravnopravni, t. j. imaju jednaka prava i dužnosti.

Nasuprot tome, universitas je mnogo širi pojam. Pod njim se razumijevaju svi društveni slojevi u nekom gradu, komuni, ili republici u njegovu vertikalnom presjeku i s provedenom njegovom diferencijacijom. Ona uključuje, znači, i plemstvo, vlastelu i sav ostali «prosti» puk («nobiles et ignobiles», «populus maior et minor»). To je ustvari skupština cjelokupnog stanovništva nekog grada, odnosno područja («contio publica», «congrega»). Prema tome, universitas je takva društvena zajednica, u kojoj članovi nijesu ravnopravni, već imaju različita prava i dužnosti, tako da je njezina struktura diferencirana, a raslojavanje u njoj izvršeno. Ona predstavlja jedan veoma raznorodan konglomerat. To je točno prema rimskom shvaćanju samo skraćeni izraz od «universitas civium» i označuje stvarnu ukupnost građana, i to «plemenitih», onih koji vladaju, i «neplemenitih», «običnog» puka, onih koji se pokoravaju i ne sudjeluju u vlasti.

²¹ Ibidem, str. 258, 273 i dalje.

²² Vidi o tome opširnije G. Novak, «Prošlost Dalmacije», II, Zagreb 1944, poglavie XI, str. 246, i dalje; Isti, «Split u Marulićevo doba», u «Zbornik Marka Marulića», izdanje Jug. akademije, Zagreb, 1950., str.: 31—123. (vidi osobito str. 59—83.); naročito vidi od istog pisca, «Nobiles, populus i cives—komuna i universitas u Splitu 1525.—1797.» u «Rad» Jug. akademije, Zagreb, 1952., knj. 286, str.: 5—40.

²³ Vidi o tome opširnije M. Kostrenčić, «Postanak dalmatinskih sredovječnih gradova» u «Šišićev zbornik», Zagreb 1929, str. 113—120.

Sredovječni gradovi-komune nijesu, naime, mogli ostati vječno zatvoreni i izolirani od svog zaleđa, na koje su bili gospodarski upućeni. Postepeno se u njih počeo spuštati okolni slavenski elemenat i naseljavati ih, uglavnom kao nužno potrebna radna snaga za sve razvijeniju trgovinu i obrt. Ali ovi došljaci, izuzev pokoje odličnije između njih, nijesu imali pristupa u zatvorenu društvenu klasu starosjedilaca, plemstva ili vlastele. Veliko vijeće, skupština svih odraslih plemića, drži čvrsto u svojim rukama cjelokupnu upravu i političku vlast, ono je predstavnik komune. Svi ostali stanovnici udaljeni su od svakog sudjelovanja, pa i samog utjecaja na vlast. Postepeno, sve više gospodarski jačajući, prirodno da se nijesu lako mirili s takvim stanjem. Dolazilo je do nezadovoljstva, a često i do otvorenih sukoba. Plemstvo se izivljavalo u upravljanju komunom. Ostali bespravni populus nije mogao da se potpuno izivi u samom gospodarskom djelovanju. Iz prirodnog ljudskog nagona za udruživanjem tražio je načina da se zadovolji. Religiozna osnova, bez ikakvih u početku političkih obilježja ni pretenzija, bila je najpogodniji oblik i činila se najmanje opasnom vladajućim. Po uzoru i na osnovu starih kršćanskih općina vjernikâ («universa ecclesia») nastale su mnogobrojne crkvene bratovštine, u prvo vrijeme isključivo na religioznoj osnovi. One su okupljale, osobito u početku, raznorodne elemente, bez obzira na zanimanje. U njima su se okupili prvenstveno svi oni, koji nijesu pripadali vladajućem staležu plemstva, tako da se one ukazuju više kao udruženja »običnog« puka i građanstva. One su odigrale znatnu i svakako progresivnu ulogu, jer su bile u prvom redu udruženja bespravnih, preko kojih su oni vodili često neprimjetno, ali uporno borbu za pravednije društvene odnose. Međutim, ne treba gubiti s uma, da su bratovštine udruženja u pravilu otvorene svima, koja su okupljala sve bez obzira na staleške razlike: »obični« puk, ali i vlastelu. S vremenom su neke od njih prerasle u staleška udruženja, cehove, osobito u gradovima, gdje je bilo središte cjelokupne trgovine i obrta onog vremena («Antunini» i «Lazarini», bratovštine bogatih trgovaca-građana u Dubrovniku). Na selima pak, gdje su, tako reći, svi stanovnici istog zanimanja, svi su zemljoradnici-težaci, ili pomorci, okupljale su čitavo stanovništvo određenog područja. Tako su one *via facti*, kako ćemo dalje vidjeti, postale pravim predstavnicima stanovništva na svom području, postale su mjesne *universitates*. Kao takve mogle su postati opasnim vladajućoj klasi, zato je ona stalno nadzirala njihov rad i poslovanje.

Slika društvene strukture dalmatinskog sredovječnog grada-komune bila bi, dakle, ovakva: s jedne strane vladajući stalež vlastele, a s druge sve ostalo stanovništvo, koje nema udjela u vlasti. Oni prvi, strogo zatvorena društvena klasa, predstavnici su komune, to je *communitas* u užem i pravom smislu. Svi ostali, u prvo vrijeme svaki za sebe neorganizirano, a kasnije udruženi u bratovštine, uključujući i vladajući stalež vlastele, predstavljaju *universitas*. Po tome su *communitas* i *universitas* koncentrični pojmovi.

Communitas, *commune*, je točno određeni pravni pojam, to je magistrat, ured, i predstavlja gradsko, odnosno općinsko poglavarstvo.

Sredovječna *communitas* ustroja znači gradsku općinu, koja je do tog stepena razvila svoju autonomiju, da nam se ukazuje kao zaokružena politička jedinica, koja može priznavati i u pravilu priznaje nečiju vrhovnu vlast, ali je »de facto« slobodna, a često se teritorijalno i ne uklapa u državu protektora, već je sama za sebe u državopravnom smislu posebna politička jedinica. Tako i sam Dubrovnik, koji je svakako bio naš najslobodniji grad, sve do 1420. god. službeno se naziva: »Commune, *communitas Ragusii*.«²⁴ U dubrovačkom statutu iz 1272. god., donesenom za mletačke vrhovne vlasti, Dubrovnik se naziva *commune*.²⁵ Tek 1420. god. pojavljuje se u službenim spisima Dubrovnika formula: »*Nos rector et consilarii reipublicae Rachusinae*.«²⁶ Poznato je pak, da Venecija nije htjela priznati Dubrovniku naslova republike, te su dubrovačke poslanike, koji bi došli u Veneciju kao predstavnici Republike, dočekivali riječima: »*Volete dir commune Ragusii*.« Lijep primjer su nam također i ostali dalmatinski gradovi, koji su skupa s Dubrovnikom od VII. do X. st. sačinjavali poznati dalmatinski temat, te su »de iure« bili pokrajina Bizantskog carstva, ali »de facto« potpuno samostalni, i to prvenstveno zbog svoje teritorijalne udaljenosti od Istočnog carstva.

Dok je ovako *communitas*, *commune* točno određen pravni (»de iure«) pojam, *universitas* je naprotiv u svojoj biti samo stvarni (»de facto«) pojam. *Universitas* za razliku od *communitas* znači uopće zajednicu, u našem slučaju ukupnost stanovnika na jednom zaokruženom i potpuno omeđenom području, koje je od nekog drugog doista odvojeno stvarno ili pravno, no ne mora biti niti posebna administrativna, a još manje samostalna politička jedinica u državopravnom smislu. A opet pod pojmom *universitas* može se lijepo podrazumijevati i jedno i drugo; znači jedan pravno neodređeni i širok pojam. To je pojam »de facto«, koji može značiti svaku zajednicu. Pravnim postaje tek onda, kad određenu zajednicu nadležna politička vlast prizna jurističkom (pravnom) osobom. Ovaj se pojam više približuje rimskom shvaćanju *universitas*, kao skraćenom izrazu za »*universitas civium seu municipium*«, barem na području Republike Dubrovačke, a čini se i čitave Dalmacije. Tako magistrati svih naših sredovječnih dalmatinskih gradova, kad se hoće istaknuti njihova politička samosvojnost, nazivaju se uvijek *communitas*, a nikada *universitas*. I ništa ne mijenja na stvari, kad se i oni, kao i ostale zajednice, pored svog službenog naslova, nazivaju i *universitas*. Time se samo hoće istaknuti cjelokupnost, t. j. da se misli na sve njihove stanovnike. Tako u ugovoru sklopljenom u Termoliju, 29. svibnja 1203. god. u kojem ovaj talijanski grad obećava mir i prijateljstvo Dubrovniku, između ostalog se kaže: » . . . *Preterea remittimus*

²⁴ Codex dipl. II, 307 (isprava o miru između Dubrovnika i Jakina, datirana 25. kolovoza 1199. god.); III, 105, 114, 115, 116, et passim.

²⁵ Stat. Rag., izdanje Bogišić—Jireček u »*Monumenta historico-iuridica*« Jugoslavenske akademije, br. IX, lib I. 1, 15, et passim.

²⁶ K. Vojnović, »*Sudbeni ustroj republike dubrovačke*« u »*Rad*« Jug. akad., br. CVIII i posebno izdanje, Zagreb 1892. god., str. 7.

et quietamus universis civibus Ragusii . . .²⁷ A mjesto ovoga universis civibus u mnogim ispravama nalazimo naziv universitas. Tako pape na pr. u svojim bulama redovno nazivom universitas nazivaju kaptole, ali i svjetovne vlasti. U buli pape Klementa III., izdanoj u Lateranu 25. studenoga 1189. god., u kojoj preporučuje Dubrovčanima nadbiskupa Bernarda, između ostalog se kaže: » . . . Ipsum igitur quem sue discretionis et probitatis consideratione sincera caritate diligimus ad vos cum gratia sedis apostolicae remittentes universitatem vestram monemus et per apostolica scripta mandamus atque praecipimus, quatenus . . .²⁸ Ili kad papa Inocent III. svojom bulom, izdanom u Lateranu 4. siječnja 1200. god., potiče vjernike dubrovačke nadbiskupije na križarsku vojnu ovim riječima: » . . . Monemus igitur universitatem vestram . . .²⁹ A papa Martin V., u buli od 20. studenoga 1285. god., obraća se dubrovačkoj vladi ovim riječima: » . . . Sincere devotionis affectus quem dilecti filii Rector, Consilium et Universitas civitatis Ragusinae . . .³⁰

Universitas, dakle, znači uopće zajednicu, bila ona politička jedinica ili ne. Communitas, naprotiv, samo je i jedino točno pravno uređena politička jedinica, t. j. politička i administrativna općina. Primjer za universitas pravno, ali ne teritorijalno odvojene od neke druge jedinice i zato i nije posebna politička jedinica u državopravnom pogledu, jesu prve univerze, sveučilišta, osobito u Italiji i Francuskoj, zatim kaptoli i razne društvene zajednice, obrtne korporacije (cehovi), ili crkvena društva, bratovštine. Prve univerze uistinu su predstavljale jednu zaokruženu cjelinu, zajednicu đaka i profesora, kao neke vrste porodicu. Stare crkvene bratovštine, dok je još bio vrlo bujan crkveni život i dok su svi stanovnici nekog područja bili članovi bratovštine, uistinu su predstavljale u još većoj mjeri, nego li univerze, neke vrste porodice. Kao drugi primjer universitas stvarno teritorijalno odvojene od neke druge jedinice, a koje opet nijesu posebne političke jedinice u državopravnom smislu, jesu otoci, otočke zajednice. Ovi koliko god bili maleni prostranstvom ili stanovništvom, ipak čine prirodnu cjelinu, oni su sami za sebe kao jedan kontinent. Istaknutije bratovštine na otocima, kako ćemo niže vidjeti, postale su ustvari otočke universitates.

III.

Republika Dubrovačka nekoliko se puta teritorijalno širila. Najstarije njezino područje išlo je od Poljica (danas istočni predjel sela Orašca u Dubrovačkom Primorju upravo kod ruševina Arabova) do Cavtata, a u unutrašnjosti otprilike do granice današnje Hercegovine. Ovo je područje poznato pod imenom Astarea. Negdje u XI. st. Republika je proširila

²⁷ Cod. dipl. III, 24.

²⁸ Ibidem, II, 222.

²⁹ Ibidem, II, 319, cf. etiam Cod. dipl. III, 13, 25.

³⁰ Acta S. Mariae, XIII. st., br. 46. — Cf. etiam Acta S. Mariae, XV. st., br. 10, 21, sve u Državnom arhivu u Dubrovniku.

svoju vlast na otoke Koločep, Lopud i Šipan, poznate pod zajedničkim imenom Elaphiti, jelenji otoci. Najkasnije 1272. god. podvrgne se dubrovačkoj vlasti otok Lastovo. God. 1333. Republika je zadobila Ston s Pelješcom, najvjerojatnije 1345. god. otok Mljet, 1399. god. današnje Dubrovačko Primorje, t. j. kraj od Stona do Orašca, a još kasnije 1419. i 1427. god. Konavle. Od 1413.—1417. god. Republika je držala i velike srednjodalmatinske otoke Korčulu, Hvar i Brač. Tako je Dubrovnik u prvoj polovici XV. st. zaokružio svoj državni teritorij od Posrednice, malenog otočića na ušću Neretve, do Sutorine na ulazu u Boku Kotorsku.

Državno ustrojstvo naših sredovječnih država još nam je uvijek nedovoljno poznato. Uza sve bogatstvo sačuvane arhivske građe, mi do danas oskudijevamo na objavljenim i proučenim izvorima. Zato je neposredna zadaća naše historiografije sistematsko objavljivanje i izučavanje povijesnih izvora. Nešto nam je bolje poznata organizacija centralnih vlasti naših sredovječnih država, kao i ustrojstvo naših primorskih gradova. Za većinu ovih gradova imamo tiskane statute. Organizacija, pak, vlasti u pojedinim našim oblastima izvan centra neke političke jedinice nije dovoljno poznata. Tako i pored velikog i bogatog državnog arhiva u Dubrovniku, nama do danas nije dovoljno poznata organizacija državne vlasti Republike na području izvan Grada. Dubrovački statut ostaje još uvijek najbolji i gotovo jedini tiskani izvor u tom pogledu. (Neposredna zadaća bila bi, da se tiskaju dosada neobjavljeni dubrovački zakonski zbornici: »Liber viridis« — zelena zakonska knjiga, koja ide od 1358.—1460. god. — i »Liber croceus« I. i II. — žuta knjiga dubrovačkih zakona od 1460.—1749., odnosno 1803. god.—).

O državnom ustrojstvu i organizaciji vlasti u Republici pisali su, pored starih dubrovačkih kroničara od XV.—XVIII. st.,³¹ još u novije vrijeme najviše K. Vojnović,³² sin mu Lujo,³³ Božo Cvjetković,³⁴ Milorad Medini,³⁵ M. Rešetar,³⁶ i drugi. Na traženje austrijskog generala Milutinovića napisao je zadnji podtajnik dubrovačkog Senata, Baro

³¹ O svima njima vidi: Francesco-Maria Appendini, »Notizie storico-critiche...« Ragusa 1802; Natko Nodilo, »Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka« u »Rad« Jug. akad., knj. 65, Zagreb 1893, str. 110—112; Ferdo Šišić, »O hrvatskoj kraljici Margareti«, Dubrovnik 1930. god.; pa Engel-Stojanović, »Povijest dubrovačke republike«, Dubrovnik 1923. god.

³² K. Vojnović, »O državnom ustrojstvu republike dubrovačke« u »Rad« Jug. akad., knj. 103 i posebno, Zagreb 1891. god.; Isti, »Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke« u »Rad« Jug. akad., br. 105, 108, 114 i 115, i posebno, Zagreb 1891.—1893. god.; Isti, »Crkva i država u dubrovačkoj republici« u »Rad« Jug. akad., br. 119 i 121, i posebno, Zagreb 1894.—1895. god.; Isti, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj« u »Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium«, vol. VII, br. 1 i 2, Zagreb 1899.—1900. god.

³³ L. Vojnović, »Jedna istorijska šetnja«, Zagreb 1922. god.

³⁴ Božo Cvjetković, »Uvod u povijest dubrovačke republike« I, Dbk. 1916. god.; Isti, »Povijest dubrovačke republike« I, Dbk. 1917. god.

³⁵ Milorad Medini, »Starine dubrovačke«, Dbk. 1935. god.

³⁶ M. Rešetar, »Antunini i Lazarini« u »Dubrovački list« II, Dbk. 1925. god.; Isti, »Dubrovačko Veliko vijeće« u »Dubrovnik« I, Dbk. 1929. god.; Isti, »Drugovi mletačkih knezova u Dubrovniku« u »Narodna starina«, br. 12, 1933. god.

Betera, opširan izvještaj na francuskom jeziku o organizaciji vlasti Dubrovačke Republike.³⁷ Ali i u samom statutu i kod svih kroničara i pisaca vrlo se malo ili ništa govori o ustrojstvu vlasti na teritoriju Republike izvan glavnog grada. Nekoliko inače dobrih rasprava jedina su nam literatura.³⁸

Čitav teritorij Republike Dubrovačke bio je podijeljen na knežije i kapetanije. Međutim, ne možemo točno omeđiti i razgraničiti pojedine knežije, jer se administrativna podjela Republike mijenjala prema potrebama. Neke su knežije ukidane i od dvije ustrojavala se jedna, drugi su opet predjeli izdvajani i od njih ustrojavane nove zasebne knežije, ili kapetanije. Tako otok Mljet u početku nije zasebna knežija, već je bio pod jurisdikcijom prvo šipanskog, a kasnije lastovskog kneza. Lopud je najprije skupa sa Šipanom i Koločepom sačinjavao jednu knežiju. Godine 1447. Lopud i Koločep izdvojiše se u posebnu knežiju sa sjedištem kneza u Lopudu. Oko 1544. god. ustrojava se nova zasebna mljetska knežija. Negdje u isto doba Čavtat je izdvojen iz konavoske knežije i postaje zasebna kapetanija. Čak i Koločep postaje za-

³⁷ Izvještaj je s francuskog djelomično preveo Nikola Putica u »Dubrovnik«, zabavnik narodne štionice dubrovačke za god. 1867. pod naslovom: »Zapisci Bara Betera o političkoj i građanskoj uredbi bivše republike dubrovačke.« Nedavno ga je po prvi put u cijelosti vjerno originalu objelodanio Bogdan Krizman u »Anali Historijskog instituta Jug. akademije u Dubrovniku«, god. I, sv. 1, Dubrovnik 1952. god., str. 423—464.

³⁸ Branko Gušić, »Kako je Mljet pripao dubrovačkoj republici« u »Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti«, Dbk. 1931. god., str. 47—54.; M. R. Grujić, »Kaznačine u Konavlima XVI. veka«, ibidem str. 91—98, a osobito »Konavli pod raznim gospodarima od XII.—XV. veka«, od istog pisca u »Spomenik Srpske Kralj. Akad.« LXVI, Zemun 1926., str. 44—48. — Pregledao sam također i sve stare rukopise, mnoge u fragmentima, u Državnom arhivu, ili u javnim knjižnicama u Dubrovniku, koji još nijesu objelodanjeni. No, nažalost, ni u njima se gotovo ništa ne govori o ustrojstvu državne vlasti na području Republike izvan Grada. Tako rukopis br. XXI, b. 6 Državnog arhiva u Dubrovniku pod naslovom »Frammento di una cronaca di Ragusa, verosimilmente del Caboga, Saec. XVIII, da fol. 56, a fol. 85.« Rukopis je, sudeći po pismu, iz druge polovice XVIII., ili čak početka XIX. st. — U knjižnici Male braće (franjevaca) nalazi se pod br. 188 Brlekova kataloga (Mijo Brlek, »Rukopisi knjižnice Male Braće u Dubrovniku«, knj. I, Zagreb 1952. god.), ili br. 240. Kaznačićeve kataloga »Čulićeve« knjižnice, rukopis bez naslova, a na drugoj strani teksta stoji: »Dal quinto libro da'commentarij de' tempi di Lodovico di Cerua, la qual istoria comenzia dalla morte del Re Matthia Coruino, et racconta tutte le cose degne di memoria, le quali sono successe nei paesi intorno al Danubio et in quella parte d'Asia et d'Europa, la quale e posseduta dall'imperio di Turchi...« Rukopis ima svega dvadeset i šest listova pisanih na papiru, sudeći po pismu, kraj XVI., ili početak XVII. st. — U istoj knjižnici pod br. 244 (Čulić) »Regnum Slavorum et Bosnensium Ducum brevis historia cui Slavonicae Ecclesiae accedit Chorographia. Amplissimo Senatori Petro de Sargo Michael Milliscich S. P. D.« Rukopis ima sto sedamdeset pet strana velikog folio formata, više pet listova indeksa. Sudeći po pismu, druga polovica XVIII., ili možda početak XIX. st. — Pod br. 251 nalazi se rukopis: »Annali della Città di Ragusa attribuiti a S. Gio. Marino di Gondola; ma scorrettissimi — Veggasi nel fine la Diatriba del P. Sebastiano Dolci sopra l'origine e progressi d'essa Città.« — Rukopis br. 171 (Brlekov katalog), ili 253 (Čulić) »Ludovici Tuberonis Dalmate, Commentaria de temporibus suis.« Jedanaest komentara. Rukopis ima 275 strana, gdje završava sedmi komentar. Dolaze prazni listovi do str. 288, zatim još 229 strana teksta. Format osmina, pisano na papiru. Sudeći po pismu, iz druge

sebna knežija, ali samo za dvije godine.³⁹ Poslije velikog potresa od 1667. god. Lopud s Koločepom ponovo su se uklopili u zajedničku knežiju sa Šipanom. Desetog travnja 1669. god. Veliko vijeće većinom od dvadeset i sedam protiv dvadeset i jednog glasa i četiri uzdržana zaključuje, da se za iduće tri godine ima birati samo jedan knez za Šipan i Lopud, koji će stanovati naizmjenice na Šipanu, odnosno na Lopudu.⁴⁰

Dubrovčani su običavali, kad bi zadobili koji novi teritorij, podijeliti ga na katastarske jedinice zvane *deceni* (desetine), od kojih bi jednu desetinu dobila crkva, a ostale bi podijelili među vlastelu i neke odabrane građane. Ovi bi na zemlji imali samo *dominium utile* (koristovno pravo, ograničeno vlasništvo), dok bi *dominium directum* (vrhovno vlasništvo) ostao državi. Teritorij bi bično administrativno ustrojili u zasebnu knežiju. Ova se u latinskim izvorima naziva *comitatus*, a u talijanskim *contrata*. Dijelila se na nekoliko manjih administrativnih i financijsko-sudskih jedinica, zvanih *kaznačina*. Kaznačine su se opet dijelile na *quarte* (četvrti), a ove na *villae* (zaseoke). U starije vrijeme i u starijim ispravama i zapisima (do XV. st.) nijesu pojmovi *contrata* i *kaznačina* potpuno iskristalizirani i točno određeni. Oni se često zamjenjuju; *kaznačina* se nerijetko naziva *contrata*⁴¹ Ali kasnije, ti su se pojmovi potpuno jasno izdiferencirali i *contrata* je naziv samo za knežiju, a *kaznačina* je manja administrativno-financijska jedinica u okviru knežije. Tako u dodacima statuta bratovštine sv. Stjepana u Sustjepanu u Rijeci Dubrovačkoj pod br. 16. nalazi se ovaj zanimljivi izvadak iz knjige zapisnika dubrovačkog Malog vi-

polovine XVIII. ili možda i XIX. st. — U istoj knjižnici nalazi se i rukopis broj 115 »Annali di Ragusa accoppiati da un manuscritto antico dall'anno 800, sin all'anno 1607.«, pisan na papiru. Ukupno sadržava 180 strana, više 19 strana kazala. Sudeći po pismu, iz druge polovice XVII., ili prve polovice XVIII. st. — Rukopis pod br. 880 (Čulić) »Frammenti sull'istoria politica e letteraria della antica Republica di Ragusa, Parigi 1839. Antonio de Sörgo a Maria Sua figlia«, pisano na papiru. Ukupno sadržava 18 nepaginiranih listova velikog folio formata. Sudeći po pismu, iz druge polovice XIX. st. — U istoj knjižnici ima manji rukopis, svega četiri nepaginirana lista, pod br. 894 (Čulić), formata velike osmine, pisano na papiru. Sudeći po pismu iz XIX. st. Rukopis nosi naslov: »Diverse notizie storiche su Ragusa raccolta dal signor Milisic.« Na strani 1. stoji zabilježeno: »L'anno 1080. Silvestro Re di Bossina e Dalmazia da in dono ai Ragusei le tre isole, cioè di Calamotta, di Mezzo e di Giuppana, nominate in greco *Elaphites*«. — U Historijskom institutu u Dubrovniku ima jedan nepotpun rukopis, *studia* Balduina Bizzaro, mladog dubrovačkog publiciste iz prošlog stoljeća, pisan u Bersečinama u Dubrovačkom Primorju, prosinca 1845. god. Rukopis nosi naslov: »Dell'Autonomia di Ragusa, dissertazione Storico-Critica.« Autor iznosi, kako su Dubrovčani sami poradi tiranije kneza Damjana Jude zatražili u Mlecima jednog plemića za svoga kneza. Trudi se da dokaže, kako time Dubrovnik nije izgubio ništa od svoje slobode. Rukopis ima 14 djelomično označenih listova velikog folio formata. — Svi su naprijed navedeni rukopisi, kako se već iz njihovih naslova vidi, pisani talijanskim jezikom.

³⁹ K. Vojnović, »Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke« u »Rad«. Jug. akad. br. 105, 108, 114 i 115, a osobito »Rad« br. 108, str. 74—76 i »Rad« br. 114, str. 20—22.

⁴⁰ »Consilium maius« 45, str. 44—46 u Državnom arhivu u Dubrovniku.

⁴¹ »Monumenta Ragusina« II, 357—358; cf. etiam M. R. Grujić; »Konavli pod raznim gospodarima od XII.—XV. veka«, str. 108—111.

jeća: »Ex libro Magnifici Minoris Consilii 1455, di^o XXVII; aprilis. -f. Captum fuit et declaratum quod in Ombla intelligatur esse una Casnacina incipiendo a levante videlicet a loco vocato Ocho eundo in ponentem usque ad locum dictum Mollussevo berdo inclusive, et alia Casnacina intelligatur incipiendo a Mollussevo berdo et eundo in ponentem usque ad Petrovosello exclusive, salva villa ser Junij de Gradi quae intelligatur ih hac Casnacina.«⁴² U prvoj knjizi kancelarije Župe Dubrovačke, u uvodu, gdje kancelar Župe, Marko Hanza Mihov, obrazlaže potrebu ove knjige: da bi se lakše pamtilo sve ono, na što su knezovi Župe i njihovi kancelari obavezni prema odredbama Senata ili običajima kontrade, za obaveze same kontrade između ostalog se kaže: »... pure l'obblighi dei Casalini delle respetive Casnaccine di tutta la Contrada in merito delle Guardie et altri puplici servigi...«⁴³ A u Diversa Lopud pod datumom 16. rujna 1736. god. u odredbi o novom vinu doslovce se kaže: »... Che i vini nuovi in tempo delle vendemie, e per tutto ottobre possano trasportarsi da un luogo al altro, cioè da una all'altra Casnaccina ma nella medesima però Contrada.«⁴⁴ Naziv kontrata u kasnijim stoljećima (već od XV. st. dalje) nema sumnje označuje knežiju, koja se dijelila u manje administrativno-financijske jedinice kaznačine.⁴⁵ Ovakva je bila administrativna podjela uglavnom u kopnenim knežijama.

Otočke knežije rijetko se ikada nazivaju kontratama, a njihove manje administrativne jedinice kaznačinama. One se najčešće u izvorima nazivaju jednostavno *insulae*,⁴⁶ a poneke od njih *universitas*. Za Mljet i Lastovo već je davno poznato da se u izvorima spominju tim nazivom. Već u svojim statutima nose ovaj naslov. A evo smo sada utvrdili, da je i na otoku Lopudu poznat ovaj naziv, i to na spomenutoj srebrnoj plitici za polijevanje krštenika, što se čuva u lopudskom muzeju. Na njezinoj poleđini, kako već ranije spomenusmo, nalazi se urezan grb sa zmijom i okolo njega legenda: »Universitas Insulae Medianae Elaphitum«. — Isti naziv nalazi se i na zvoniku ispred crkve matice Gospe od Šunja, gdje su doduše samo inicijali »V. E.«, koje međutim treba čitati: Universitas Elaphitum. Ostaje jedino pitanje, o čemu se ovdje zapravo radi. Da li je to universitas u onom smislu i značenju kao mljetska ili lastovska universitas, ili je to nešto drugo? Jer, kako smo istakli, universitas i nije u biti pravni već stvarni pojam, te može

⁴² K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj« u »Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium«, vol. VII, sv. 1, str. 92.

⁴³ Državni arhiv u Dubrovniku, 66. serija »Lamenta de Breno de 1608. in 1805.«, knjiga 1, pod naslovom »Libro della Cancellaria di Breno«, str. 1.

⁴⁴ Diversa Lopud 68, str. 96 (Državni arhiv u Dubrovniku).

⁴⁵ Ovo je M. R. Grujić u već citiranoj raspravi: »Konavli pod raznim gospodarima od XII.—XV. veka«, str. 108—111 sasvim previdio, ma da se i on, ne baš sretno, poziva na naprijed spomenuti izvadak iz Malog vijeća u dodacima bratovštine sv. Stjepana u Sustjepanu u Rijeci Dubrovačkoj. Isti je sam sebe donekle ispravio u svojoj kasnijoj radnji »Kaznačine u Konavlima XVI. veka« u »Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti«, Dbk. 1931. god., str. 92.

⁴⁶ Stat. Rag., izdanje Bogišić-Jireček u »Monumenta historico-iuridica« Jug. akad., br. IX, lib. VIII, 24, 35.

značiti svaku zajednicu. Mogla bi ona značiti običnu crkvenu bratovštinu, ali i političku jedinicu, u neku ruku općinu. Da li je, dakle, ova »Universitas Elaphitum« samo duhovna, ili samo svjetovno-politička zajednica Lopudana, ili možda i jedno i drugo? Čini se, da u osnovi nema bitne razlike između ove lopudske universitas s jedne i one mljetske i lastovske s druge strane. Može se jedino govoriti o stupnju autonomije; koja je od njih više slobodna u okviru Republike Dubrovačke.

IV.

Društvo Dubrovačke Republike bilo je, dakako, klasno društvo. Ovdje se radi o jednoj aristokratskoj republici, u kojoj je sva vlast pripadala vladajućoj klasi vlastele. Pored vlastele dubrovačko društvo sačinjavali su građani, t. j. obrtnici u gradu i pučani više ili manje slobodni. Ali ova posljednja dva razreda stanovništva nijesu učestvovali u vršenju vlasti. Građanima i pučanima je jedino preostalo, da se mogu oraganizirati u bratstva, i to na religioznoj osnovi, a oni su se time obilno koristili. Tako su nastale mnogobrojne bratovštine u Gradu i na ostalom području Republike. Ove su bratovštine isprva bile uistinu religiozna, strogo crkvena društva. U njima su se okupljali ljudi raznih zanimanja iz čisto religioznih pobuda. Glavno je bilo promicanje slave Božje i svetaca, pa gajenje crkvenog kulta i sudjelovanje u crkvenim obredima. Međutim, uz ovu čisto vjersku zadaću, bratovštine su humanitarno-socijalna društva za međusobno pomaganje braće. Tako su mnoge od njih pomagale siročad i udovice, a i siromašne djevojke kod udaje. Osobita im je briga bila za bolesnu i umrlu braću. S vremenom su se bratovštine izdiferencirale, pojedina zanimanja osnivala su zasebna bratstva, koja su pored vjerskih zadaća promicala profesionalne stалеške interese. Tako su, uz čisto vjerske bratovštine, nastale u Gradu, gdje je bio centar cjelokupnog obrta i trgovine Republike, obrtne korporacije, cehovi. K. Vojnović je zabilježio petnaest ovakvih obrtnih korporacija u glavnom gradu, a čisto vjerskih bratovština u Gradu i van njega trideset i sedam.⁴⁷ Na ostalom području Republike, izvan Dubrovnika, po selima, razvile su se jedino bratovštine čisto vjerskog karaktera. To je i razumljivo, jer su tamošnji stanovnici svi odreda uglavnom istog zanimanja, svi su zemljoradnici-težaci, ili pomorci. Obrtnika gotovo nema. Zato su ovdje bratovštine organizirane po teritorijalnom, a ne profesionalnom principu. Čini se, da nema bitne razlike, barem ne u Dubrovačkoj Republici, između bratovština čisto vjerskog karaktera i takozvanih obrtnih korporacija. Jedne i druge su vjerska društva svjetovnjaka.⁴⁸ Razlika je jedino u tome, na kome se

⁴⁷ K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, str. II.

⁴⁸ Cf. Egon Friedell, »Kultura novog vremena« (hrvatsko izdanje priredio Ivan Hergesić) u izdanju Minerve, Zagreb 1940, god., str. 30: »Ceh nije gospodarska zajednica interesa, nego etičko udruženje.« — Jasno je, da s vremenom prerađa u čisto gospodarsku zajednicu.

principu organiziraju: da li na teritorijalnom, tako da u bratstvo ulaze svi stanovnici odnosno teritorija, ili na profesionalnom, gdje u bratstvo ulaze samo članovi određenog zanimanja. Kako su na selu svi uglavnom istog zanimanja, svi su zemljoradnici ili pomorci, to je jasno, da su se ovdje bratstva organizirala po teritorijalnom principu. Ova bratstva, do danas još nedovoljno proučena,⁴⁹ odigrala su važnu ulogu u Republici Dubrovačkoj. Ovo osobito vrijedi za seoska bratstva, u koja su učlanjena čitava sela. Ona u načelu nijesu politički djelovala, ali ipak kao udruženja širokog kruga ljudi, često jedne zasebne geografske cjeline, prirodno da su morala utjecati na državnu upravu. Tako u nekim gradovima bratovštine predstavljaju pučki zbor (*contio publica*) ako ne »*de iure*«, a ono stvarno, »*de facto*«, jer su u njih učlanjeni svi stanovnici odnosno područja.⁵⁰ Ovo naročito vrijedi za otoke, koji su prirodna geografska cjelina. Tamošnje stanovništvo bilo je također organizirano u bratstva. Ova u načelu nemaju nikakvog političkog utjecaja, ni u početku političkih pretenzija, ali »*via facti*« postaju predstavnici čitavog naroda svog područja. Svjetovne vlasti saobraćaju s njihovim predstavnicima: *gastaldima*, *sucima* i *dekanima* ne kao sa službenim predstavnicima jedne političke jedinice, ali ipak kao sa stvarnim predstavnicima toga naroda. Tako su se s vremenom bratovštine i njihovi predstavnici dočepali političkog utjecaja i moći, naročito one na otocima. Što je otok bio udaljeniji od centra države, od Dubrovnika, to su ove bratovštine sve više preuzimale političkog maha. Tako, čini se, nije slučajno, da su baš otoci Lastovo i Mljet, koji su najudaljeniji od Dubrovnika, imali posebni pravni status u okviru Republike i uživali posebnu autonomiju. Njihova bratstva baš zato, što su toliko daleko od glavnog grada, prisilila su vladu, da im prizna autonomiju. Službeni predstavnici bratovština: *suci*, *gastaldi*, i *dekani* u isto doba su i predstavnici *universitatis* dotičnog otoka. Tako su otočke bratovštine malo po malo »*via facti*« postale predstavnicima naroda na svom otoku prema dubrovačkoj vladi. One su »*via facti*«, ne »*de iure*« vršile jedan dio vlasti i kao što su bile duhovnim općinama svoja područja, tako su vremenom postale i svjetovnim administrativno-političkim općinama. Već su K. Vojnović u svom napred citiranom radu o bratovštinama, a po njemu i V. Foretić⁵¹ upozorili na osobitost bratovštine sv. Marije u Pakljeni na otoku Šipanu. Od ove bratovštine sačuvao nam se vrlo opsežan statut (*matrikula*), koji obuhvaća čak sto pedeset dva poglavlja. Statut je donesen 11. XI, 1562. god., a potvrđen od Malog vijeća 21. VII, iste 1562. god. Bratovština je međutim

⁴⁹ O bratovštinama na području Republike Dubrovačke pisali su: M. Rešetar, »Antunini i Lazarini« u »Dubrovački list« II, Dbk, 1925; Vinko Foretić, »Dubrovačke bratovštine« u »Časopis za hrvatsku povijest«, Zagreb 1943. god., knj. I, sv. 1—2, str. 16—32, i osobito K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj« u »Monumenta historico-iuridica«, vol. VII, sv. 1—2. Vidi i moju raspravu »Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština« u »Anali Historijskog instituta u Dubrovniku«, god. I, sv. 1, Dbk, 1952, str. 233—245.

⁵⁰ Cf. »Hrvatska enciklopedija« pod »Bratovštine.«

⁵¹ K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije...«, sv. 1, str. XXIV—XXV; V. Foretić, »Dubrovačke bratovštine«, str. 24.

starija, kao što se ističe i u samoj matrikuli, a prije njezina donošenja upravljala se običajima, kao i ostale bratovštine. Ovo je također čisto crkvena bratovština, organizirana po teritorijalnom principu, i svi stanovnici odnosno područja su njezini članovi. Ona međutim vrši i opsežne javnopravne funkcije, te je prava svjetovna mjesna vlast. U sporazumu s dubrovačkim knezom na Šipanu vrši mjesno redarstvo na svom području, prvenstveno živežno; određuje prodajne cijene živeža, nadzire mjere i utege i uopće se brine za privredne probitke svog područja. Sve ovo radi ne kao neka zakonom utvrđena »de iure« administrativna vlast, već kao stvarni, »de facto«, predstavnik toga naroda. Njezina široka ovlaštenja nijesu čak ni posljedica nekog moguće posebnog ugovora između nje i središnje državne vlasti u Dubrovniku. Ona su jednostavno, po dugom stvarnom vršenju priznata od Dubrovačke vlade.

V.

Lopud se nalazi odveć blizu Dubrovnika, da bi bio mogao razviti neku širu autonomiju. Taj otok je bio u malome drugi Dubrovnik. Svakako poslije Dubrovnika, od XV.—XVII. st. Lopud je najvažnije pomorsko središte Republike. Ovdje su dubrovačka vlastela imala svoje ljetnikovce, kao na Lapadu, ili u Rijeci Dubrovačkoj. Tamošnje stanovništvo bilo je također organizirano u bratovštine. Poznate su četiri: bratovština Gospe od Šunja, sv. Ivana Krstitelja, Presvetog Sakramenta u sv. Mariji od Špilice i Presvetog Trojstva. Najstarija od ovih je bratovština Gospe od Šunja, poznata u izvorima najprije pod nazivom »Confraternità di santa Maria dell'Isola di Mezzo«, a kasnije »Confraternità di santa Maria del Bissone nell'Isola di Mezzo«. Sačuvan nam je izvorni statut (matrikula) ove bratovštine, datiran 1416. god.⁵² Ova je godina prema tome »terminus post quem non« osnutka bratovštine. Vjerojatno je postojala i ranije, te se poput ostalih, prije donošenja statuta, ravnala običajima. Statute bratovština potvrđivala je crkvena i državna vlast. Tako je statut ove bratovštine potvrdilo dubrovačko Malo vijeće svojim zaključkom od 1. lipnja 1453. god.,⁵³ a ne, kako je K. Vojnović pogrešno pročitao u »Zibaldone« Matijaševića, 1458. god. i jasno je, da onda odnosni zaključak nije mogao naći u Državnom arhivu.⁵⁴ Bratovština je postepeno rasla članstvom i imetkom. Kako je bila vezana uz župnu crkvu, to je u svoje članstvo privukla svekoliko stanovništvo otoka. Imala je i bogatih prihoda: od članarine i udjela članova, no najviše od legata, zapisa. Mnogi ugledniji Lopudani darivali su je još za života, ili joj ostavili oporučno mnoga svoja pokretna, a i nepokretna dobra. Među njezinim darovateljima osobito se ističe glasoviti Lopudanin, pomorac, Miho Pracat. On joj je darovao svoje glavnice uložene u bankama u Napulju. Tako joj je 1577. god. darovao glavnicu od tisuću napuljskih dukata u zlatu, koji su nosili dobit deve-

⁵² Vidi bilj. 6.

⁵³ Cons. Minus 13, str. 130'; Statut bratovštine Gospe od Šunja, str. 6'.

⁵⁴ K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije . . .«, sv. 1., str. 62, pri dnu,

Anno dñi millesimo quattoragesimo octavo.
Die serte die decimo quarto mēsis octo-
bris ipz̄: reuerenti i xpo p̄i dñi Antoni
de itate de h̄ dei gr̄a r̄ aplice sedis archi-
ep̄i emendat̄ saguisti fuit sc̄i ista matricula
conscripta r̄ p̄lecta r̄ p̄m̄ capital' die sic.

Lo nome de xpo amen. Inprimis iur̄ frat̄
i xpo. dela fraternitate de matona sc̄a maria
dela isola de mezo. Quando finante far co-
poner̄ e confirmat̄ matricula n̄ra dela n̄ra fratria
deffimo uniuersalite tua dela n̄ra fratria libe-
ale p̄sone liquali farino sc̄iti de fut̄ p̄ nome
che debiano p̄poner̄ e confirmat̄ la n̄ra matricula
p̄ tua p̄ saluacion dele aie n̄re et del n̄r̄ mort̄.
de dita n̄ra fratria. Et i questo ordinemo e
firmemo al honor de n̄s̄ dñe dio. e de mado
na sc̄a maria. e del s̄u sc̄i. e dele s̄ue sc̄e. In
quel xpo quarto fo facta questa matricula.
fo official e determinator̄ per nome. galator.
Luc̄a r̄ tob̄ sig. Luc̄a melig. caru. marco
ul hocing. labeo uling. Auccator. Andrea

Naslovna stranica matrikule Iopudske bratovštine Gospe od Šunja

deset dukata godišnje; god. 1590. glavnicu od dvije tisuće zlatnih dukata, a 1607. god. oporučno joj je ostavio četrnaest tisuća dukata. Dobit ove glavnice bila je određena za svrhe bogoslužja, za miraze siromašnih djevojaka-udavača, za pomažanje siromašnih, za obranu otoka od gusara i za otkup robova, naročito Lopuđana.⁵⁵ U Državnom arhivu u Dubrovniku sačuvane su nam pored ostalog i četiri računске knjige ove bratovštine.⁵⁶ Iz njih se vidi, da je bila vrlo bogata. Pored novčanih glavnica u bankama u Napulju, posjedovala je također mnogo kuća i ostalih nekretnina na samom Lopudu, pa na otoku Mljetu i današnjem Dubrovačkom Primorju.⁵⁷ Ova je bratovština brojem svojih članova i materijalnim bogatstvom s vremenom sve više dobijala na moći i ugledu. Ona je ustvari bila najjači gospodarski činilac na otoku, te je imala svoja zemljišta s kmetovima na Lopudu, Mljetu i Dubrovačkom Primorju. I prirodno, da je ova jaka ekonomska podloga dovela do toga, da je bratovština ustvari postala ne samo duhovni, nego i politički predstavnik Lopuda. Tako je ona, poput bratovštine sv. Marije u Pakljeni na Šipanu, preuzela mnoge upravne funkcije. Treba ponovo naglasiti: ne »de iure«, ali je »via facti« postala neke vrste mjesnom samoupravom.

Lopud je također imao jednog dubrovačkog vlastelina za kneza, koji je vladao otokom po uputama »svemoćnog« Senata. Kao i za druge svoje oblasti Republika je 1. ožujka svake godine birala i za Lopud jednog između svoje vlastele za kneza. Ovaj bi nastupio dužnost 1. svibnja.⁵⁸ Služba mu je trajala godinu dana. On je na otoku bio vrhovni upravitelj i sudac. Ipak nije sasvim apsolutno vladao. Redovito je sazivao cjelokupno stanovništvo u javne zborove i na njima donosio uredbe. Odmah pri preuzimanju vlasti, t. j. 1. svibnja ili dan ranije, 30. travnja, sastavio bi se inventar kneževe palače, koji bi potpisao novi knez. Prema nekoliko sačuvanih nam ovakvih inventara vidi se, da je namještaj lopudskog kneza bio više nego skroman. Tako kod preuzimanja vlasti, 1. svibnja 1656. god. novi knez, Frano Pucić Pavlov, naslijedio je od dotadašnjeg, Sekonda Zamanje Kristoforova, čitav inventar: jedan priprosti stol za jelo s dva »kavaleta«, nogara (dvije prekrizene noge u obliku slova X); dvije duge klupe, od kojih jednoj

⁵⁵ O. U. Talija, franjevac, »Podatci za povijest dubrovačke biskupije. Nešto o crkvama na Lopudu.« u »List dubrovačke biskupije«, god. III., Dbk, 1903, str. 121—122; K. Vojnović, o. c., sv. 1, str. XIII., bilj. 3.

⁵⁶ a) »Giornale vecchio della confraternità di Santa Maria del Bisson, 1610—1634« (Sign. XXII—6, 1.); b) »Maestro vecchio della Confraternità di Santa Maria del Bisson, 1610—1634.« (Sign. XXII—6, 2); c) »Maestro della Confraternità S. Maria de Bissone 1759.—1809.« (Sign. XXII.—6, 21); i d) »Giornale della Confraternità S. Maria del Bisson 1760.—1810.« (Sign. XXII.—6, 24). Sve u Državnom arhivu u Dubrovniku.

⁵⁷ O tome nam, pored naprijed spomenutih računskih knjiga, svjedoče i nekolicina spisa sačuvanih u arhivu župnog ureda u Lopudu. Odnosne spise nije moguće citirati, jer arhiv nije uređen, ali ih je relativno lako pronaći, budući da je arhiv prilično malen.

⁵⁸ Jedino stonski knez biran je mjeseca prosinca, a nastupao je dužnost 1. siječnja iduće godine. Vidi K. Vojnović, »Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke« u »Rad« Jug. akad., br. 105, str. 26.

nedostaje noga; kuhinjski ormar bez brave i ključeva; sobni stolić s dvije ladice; sliku sv. Vlaha; tri para »kavaleti« za postelju (dakle sa svim priprosta postelja!); dvanaest dasaka za dva kreveta; blagajnu (»cassetta«). Tu su još: svi prozori sa željeznim okovima osim jednoga, kojemu nedostaju već više godina(!); tri brave s ključevima: za sobu u »saloči« na prvom katu, koja je bila, vjerojatno, spavaća soba kneza, za glavna ulazna vrata i za jednu sobu u prizemlju (vjerojatno kancelarija); pa devet klupa (»blanchi«; blanak, stara riječ u dubrovačkom narječju za sanduk u obliku klupe) bez ključeva i brava.⁵⁹ Odmah prvih dana mjeseca svibnja novi knez sazvaó bi javni zbor, na kojem bi ili potvrdio ranije odredbe svog predšasnika, ili donio nove. Na istom zboru birani su i novi činovnici (»officiales«). Birali su se: četiri grasijera (»grassieri«), službenika, koji su vodili brigu o masnoćama; četiri justicijera (»giusticieri«), službenika za nadziranje mjera i utega; četiri do šest »Capitani di notte«, nadstojnika noćnih straža; tri »stimatora«, procjenitelja i jedan predstojnik za zdravstvena pitanja (»guardiano alla sanità«). Prema odredbama donesenim na ovim zborovima vidi se, da je kneževa vlast uglavnom redarstvene prirode. Većinom se tu radi o redarstvenim propisima, raznim odredbama o živežu, najviše o ribi i ribarenju. Zanimljivo je opaziti, da su se svake godine za ljetni ribolov na plavu ribu u prisutstvu kneza bacali »bruschetti«, žrebrovi, za razgraničavanje »postâ«, t. j. za određivanje mjesta za ribanje za svaku družinu, i to počev od čujka zaključno do rujna svakog mjeseca.⁶⁰ Zatim ima tu odredaba

⁵⁹ Državni arhiv u Dubrovniku, »Diversa Lopud« 68 (1655—1666), 1.: 39', 85, 95', 121', et passim. Zbog zanimljivosti evo jednog takvog inventara u cijelosti:

»A di primo di Mazzo 1656

Inuentario delle robbe in publico Palazzo d'Isola di Mezzo lassate dal Magnifico Signor Conte ser Secondo di Christoforo Zamagna al suo successore ser Francesco Paulo di Pozza Conte.

Vna tauola da mangiare con dua caualetti

Due sedie longhe ad una delle quali manca un piede

Vna credinciera senza chiaui e serature

Vn tauolino in camera con due scrabizze

Vn Quadro di Santo Biagio

Tre para di caualetti per letto

Dodici pezzi di tauole che servono per dua letti

Vna cassetta per loco comune con suo uaso

Tutte le fenestre con i sua ferri eccett' una la quale non l'ha da molt'anni

Tre serature con le sue chiaui cioè ad una camera nella sala, alle porte maggiori et ad una stanza d'abasso

Noue Bianchi senza chiaui e serature

A di primo di Maggio 1656, Io Francesco di Paolo Pozza Conte

Attesto quanto di sopra. (Div. Lopud, 68, 1655—1666, 1, str. 39')

⁶⁰ Ibidem, 68 (1655—1666)—1., str. 57, et passim kroz čitavu knjigu. Evo jednog od mnogobrojnih takvih unesaka u cjelini:

»A di 14, Agosto 1656,

Hoggi in presenza del Magnifico Signor Conte ser Francisco di Paolo Pozza si sono spartiti i bruschetti alli pescatori delle tratte che pescano le sardelle che siano con buona uentura e doueranno cominciare sta sera.

Santa Maria di Bissone e Ganducizza — Iuan Puglis

Igallo e Prech — Pauo Zighlin

o noćnim i uopće stražama, a posebno o obrani otoka od gusara. Ovakvi zborovi održavali su se odmah kod nastupanja na dužnost novog kneza i dalje redovito svakih šest mjeseci.⁶¹ U hitnim slučajevima sastajali su se izvanredni zborovi, dakle i prije isteka šest mjeseci. Tako je po naredbi kneza Frana Pucića Pavlova sazvan javni zbor 15. prosinca 1656. god. Tu je pročitano i javno oglašeno pismo, kojim »officiali alla sanità« javljaju knezovima Šipana, Lopuda, Mljeta, potknezu Kolo-

Partuscia e Vagna — Tonco Gasiuodda
 Harpoti e Luca — Michele Lonza
 Santo Michele e Butor — Iuan Troianou
 Tutto Hlieb et Orasciaz — Steffano Polouinni
 Tutta Calamotta — Andrea Marscia.«

(Div. Lopud, 68, 1655—1666—1, str. 57).

⁶¹ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 39'—41, 66'—67 et passim. Evo jednog od mnogobrojnih takvih unesaka u cjelini:

»A di 7. di Maggio 1656.

Hoggi il Magnifico Signor Conte ser Francesco di Paolo Pozza ha fatto s b o r, et ordinato gl'infrascritti Officiali e Capituli

Grassieri	Giovanni Vincenzq Ballachi Francesco Natali Jacomo Bratic Bartolomeo Suchnich
Giusticieri	Michele Sloscillo Giovanni Ghiuriscin Nicolao Polouinni Francesco Sloscillo
Capitani di notte	Giovanni Vincenzo Ballachi Nicolao Brautti Giovanni Francesco Alligretti Giovanni di Simeone
Stimatori	Nicolao Sochoo Troian di Natale Steffano Ogrestin

Guardiano alla sanità Giorgi Scmirco

De mandato del Magnifico Signor Conte sudetto Iuan fante riferi hauer denuntiato in detto Sbor che si debbano osseruare li seguenti Capitoli i quali furono letti.

Che li pescatori e chiunque altro pescarà per uendere il pesce di qual-siuoglia sorte non debba uendere altroue ma alla publica pescaria sotto la pena ad ogni contrafaciente, e per ogni uolta di uogare sei giorni in nostra Gallera alle sue spese. —

Che li Botegari non debbano uendere alcuna cosa della grassa senza licenza del detto S. Conte e delli grassieri sotto la pena di perperi uno. —

Che sotto pena di uogar mesi uno in nostra Gallera alle proprie spese (o) ueramente di pagare perperi dieci al comune nostro di Ragusi debbano osseruare li seguenti capitoli cioè.

Che le sardelle, locarde, e Varnuti presi non si debbano sbarcar in notte prima dell'Aue Maria.

Che il terzo di esso pesce si debba portare in Ragusa a Pescaria et un terzo qui in Pescaria, e siano tenuti tenerlo qui in Pescaria sino alla terza se non si uendera prima per seruitio del Popolo.

Che nessuno debba entrar in Pescaria quando si uende il pesce.

Che nessuno ardisca per se ne per interposte persone comprar le sardele per salare prima che non sera seruito il Popolo. —

Che quando si sentirà la campana d'armi ogn'uno debba uenire con le sue armi d'inanzi il detto signor Conte.

čepa i deputatu »per officio alla sanità«, kako su obaviješteni, da je zaraza kuge iz Pulja prenesena u Dalmaciju, i to na otok Morter. Zato neka se paze i poduzmu potrebne mjere, što lopudski knez i čini na ovom zboru.⁶² Isti knez sazivlje javni zbor 25. travnja 1657. god., na kojem, povodom naredbe dubrovačke vlade od 22. istog mjeseca, određuje straže, i to kod sv. Ferma, na Benešinu ratu, u Bighe i kod sv. Roka.⁶³ Ove su straže bile uspostavljene zbog opasnosti od gusara, koji su često napadali i Lopud. Zborovi su se držali u luži (»in loggia«).⁶⁴

Che nessuno de Barcaroli debba partirsi dall'Isola prima che non faci motto al detto signor Conte sotto la pena ad ogni contrafaciente, e per ogni uolta di stare giorni dua in carcere di questo Palazzo.

Che nessuno ardisca imbarcarsi ne entrare nelle barche che uengono da terra ferma con soccorso a quest'Isola sotto la pena ad ogni contrafaciente di pagare al commune nostro perperi cinque.

Che nessuno ardisca meschiarsi con alcuno che uenisse di fuori ne riceuerlo in casa prima che non habbia licenza del detto signor Conte sotto la pena riseruata alli Illustrissimi Signori sopra la sanità in Ragusa, e che si debba mandare legato in Ragusa.

Che se alcuno trouasse qualche cosa al lito del mare, (o) altroue nel mare debba subito riuellare al detto signor Conte senza toccar in quello sotto la detta pena.

Che se alcuno fosse uiolentato da qualche barca per mare, e praticato con esso sotto la sudetta pena debba riuellare al detto signor Conte subito senza meschiarsi con altri senza licenza del detto signor Conte. —

Che tutto il pane che si farà per uendere sempre si debba portare alla misura dalli Giusticieri per pesarlo, e che non si possa uendere prima che non sera pesato sotto la pena di perperi tre, e che il detto pane uadi in Controbanda.

Che tutti quelli che sono Botegari si debbano dar in nota per tutti dimani al detto signor Conte. —

Che tutti quelli che uogliono far il pane per uendere lo debbano fare al presente, e non facendolo che innauenire non lo puossono fare mentre sarà in gouerno detto signor Conte sotto la pena ad ogni contrafaciente, e per ogni uolta di pagare al commune nostro di Ragusa perperi uinticinque.

Che i Capitani di notte alla riu dell'Igallo non possano ne debbano lassare alcuno della guardia sotto la pena di perperi quindici, e sotto l'istessa pena debbano riuellare al detto signor Conte a tutti quelli che mancassero alla detta guardia. —

Che li pancocoli, e le pancocole debbano far un terzo di pane a mezzo grossetto per seruitio del Popolo.

Che ogn'uno sia tenuto uenire alla guardia dell'Igallo ogni quarta sera quando lo toccherà sotto pena di tre giorni in carcere di questo Palazzo (o) ueramente pagare grossi sei d'applicarsi dal suo Capitano in tanta munitione, e Zinzibello in loggia conforme il solito.»

(Div. Lopud, 68, 1655—1666. — 1, str. 40—41.)

⁶² Ibidem, 68 (1655—1666) — 1, str. 72—72'.

⁶³ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 84. Evo tog uneska u cjelini:

»A di 25. detto

Hoggi il detto Magnifico Sig. Conte sudetto ha fatto di nuouo Sbor et ordinato le guardie conforme commandano li nostri Eccellentissimi Signori con lettera di 22. detto

A santo Fermo	Michaelo Ogrestin
	Jacomo Butierizza
A Rat Benescin	Pauo Andricin (precrtan) e Petar Pobratim
A Bighe	Nicola Margaritin, e Pauo Troianou
A santo Rocco	Francesco Sulo, e Pauo Andricin.

⁶⁴ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 72', 87—88.

Zanimljivo je istaknuti, da u izvorima, odreda pisanim za ono vrijeme službenim talijanskim jezikom, za ovakve narodne skupštine uvijek se ističe hrvatska riječ »sbor«. (»Hoggi il magnifico signor Conte ser Francesco di Paolo Pozza ha fatto s b o r, et ordinato gl'infrascritti ufficiali e capituli . . .«)⁶⁵ Kakva je uloga i odnos ovih javnih zborova prema knezu i po tome u upravljanju otokom, teško je, na temelju dosad poznatih arhivskih dokumenata, išta određenije reći. Budući da i sama vlast kneževa nije bila osobita — bila je uglavnom redarstvene prirode — to ni ovi zborovi nijesu mogli vršiti neku zamašniju vlast. Po svemu se čini, da su oni — a to znači Universitas, ili ustvari bratovština Gospe od Šunja — imali savjetodavnu ulogu, s obzirom da su im bile bolje poznate mjesne prilike, a knez je ipak imao konačnu riječ. Naredbe kneževe objavljivao je narodu njegov glasnik (»fante«, »fameglio«), i to ili usmeno na javnom zboru, ili oglašivanjem u luži (afiširanjem »in loggia«). Ovaj je na otoku isto što i »riparius, rivarius communis«, »praeco« u Dubrovniku i ostalim dalmatinskim gradovima.⁶⁶ To je uvijek domaći čovjek, otočanin. Tako se spominju kao: Iuan fante, Zuietco fante, Paulina fante, Tonko fameglio, i t. d.⁶⁷

Knez je i sudio, i to u manjim stvarima njegova je presuda konačna. On je druga instanca za te manje stvari, koje redovno riješavaju suci (»iudices«) bratovštine.⁶⁸ Posjedovne tužbe i tužbe o vlasništvu također se vode pred knezom, ali je nezadovoljnoj stranci dopušten priziv na viši sud u Dubrovniku.⁶⁹

Prema K. Vojnoviću knez je svakih deset dana po dužnosti odlazio na Koločep.⁷⁰ On bi i na ovom otoku održao javni zbor, na kojem bi donosio uredbе i imenovao službenike. Da li je njegov posjet bio redovno svakih deset dana ili prema potrebi, to se iz izvora zasada ne može utvrditi. Prije se čini, da je tamo odlazio, kad se ukazala potreba.⁷¹

⁶⁵ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 39', 66', 72', et passim.

⁶⁶ Stat. Rag., izdanje Bogišić-Jireček, lib. I, 8, 17, 24, 32—34, et passim.

⁶⁷ »Div. Lopud«, 68 (1655—1666)—1, str. 40, 87, 94'; 68 (1730—1744), str. 120'.

⁶⁸ Statut bratovštine Gospe od Šunja, str. 4—4'.

⁶⁹ Tako knez Frano Bobali Damjanov 16. veljače 1733. god. u sporu između Marka Pape i Alvisa Papadopula zbog nekog zemljišta presuđuje, da Marko Papa sagradi »maceriam«, (običnu među u suho bez maltera) između njegova zemljišta i zemljišta Alvisa Papadopula, koje se zemljište nalazi ispod Markova za visinu ljudskog tijela. Među mora sagraditi u roku od četiri dana, ili će dospjeti u tamnicu mjesec dana i platiti kancelaru za njegov trud petnaest grošeta. Marko na to apelira na »Proveditori della Città« 19. veljače 1733. god. Proveditori 15. ožujka 1733. god. javljaju knezu, da presudu poništi. 1. travnja iste godine Marko je ponovo osuđen na kaznu zatvora od dva mjeseca, jer nije sagradio među, 8. travnja 1733. god. Marko opet apelira, a 21. travnja iste godine Proveditori ponovo poništavaju presudu. Konačno 5. svibnja 1733. god. »Giudici del Criminale della Republica di Ragusa« javljaju knezu Mihovilu Zlatarić Stjepanovu, da Marko Papa mora sagraditi među, inače se osuđuje na kaznu zatvora od dva mjeseca. (!) (Diversa Lopud, 68, 1730—1744, str. 42—47).

⁷⁰ K. Vojnović, »Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke« u »Rad« Jug. akad., br. CVIII., i posebno Zagreb 1892. god., str. 75.

⁷¹ Div. Lopud, 68 (1655—1666)—1, str. 84; 68 (1730—1744), str. 152.

Pored kneza (conte) spominje se u izvorima i potknez (viceconte); tako za godinu 1660, potknez Martolica Zamanja Kristov.⁷² Treba, međutim, naglasiti, da ovaj nije redovni zamjenik knežev, kako bi se moglo pomisliti. Dok je, naime, knez u službi, pa makar bio i odsutan zbog bolesti ili nekog drugog razloga, potknez nema nikakve vlasti. Za to vrijeme kneza zamjenjuje njegov kancelar, koji ima opet svog zamjenika potkancelara (vicecancelarius). Tako dubrovačka vlada 3. rujna 1731. god., šaljući na Lopud kopiju odredbe, primljene u Velikom vijeću o kontrabandu vina, naslovljuje je: »Al magnifico ser Luca Girolamo di Bona conte, et in sua assenza al suo Cancelliere — Isola di Mezzo«. Neke, pak, spise naslovljuje jedino i direktno na kancelara.⁷³ Tek kad bi knez iz bilo kojeg razloga konačno bio udaljen, ili sam napustio službu, dolazi na vlast potknez. Njega opet zamjenjuje kancelar, koji je uopće, čini se, osoba povjerenja dubrovačke vlade. On je kao neki nadziratelj kneza i vladin doušnik. Tako su kancelari bili dužni javiti Malom vijeću u Dubrovniku odmah, čim knez ili kapetan ma i za kraće vrijeme napusti svoju rezidenciju, i to pod prijetnjom kazne od pedeset perpera i gubitka službe.⁷⁴ Poznato je, da se poslije velikog potresa od 1667. god. vlastela, koja su se znatno prorijedila i kad je steга i osjećaj dužnosti popustio, nijesu osobito rado primala službe ladanjskih knezova. Nikome se nije dalo napustiti Grad. Imenovanje područnim knezom smatrali su neko vrijeme čak kaznom. U početku ladanjski knezovi nijesu bili strogo vezani na rezidenciju. Kasnije, međutim, zbog zloupotreba, kad mnogi knezovi nijesu uopće išli u svoje knežije (tako je Mljet mnogo godina ostao bez kneza), vlada je zakonom od 1791. god. odredila za stonskog i lastovskog kneza rezidenciju za čitavu godinu, za konavoskog za osam mjeseci, a za ostale od travnja do rujna.⁷⁵ Kancelar je bio upravo onaj, koji je nadzirao kneza i bilježio u posebnu knjigu.⁷⁶ kad bi ovaj napustio svoje sjedište, i to s dopuštenjem Senata ili bez. Ova nadzorna služba kancelara bit će da je još većma došla do izražaja u kasnijim stoljećima, kad knezom na otocima Šipanu, Lopudu i Koločepu nije morao biti isključivo vlastelin dubrovački.⁷⁷

⁷² Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 125'.

⁷³ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 116, 130', 163', 175'; 68 (1730—1744), str. 20', et passim.

⁷⁴ Ibidem, 68 (1655—1666)—1, str. 130'.

⁷⁵ K. Vojnović, »Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke« u »Rad« Jug. akad., br. CXV, i posebno Zagreb 1893. god., str. 14—29.

⁷⁶ U Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se knjiga »Libro delle Puntature delli Conti e Capitani di fuori. (Licenze ai Conti di fuori 1703—1728)« pod oznakom: XVIII, 10. To je papirnati kodeks, veličine 19 × 14 cm, a sadržava ukupno osamdeset listova. Folijacija je provedena do 79. lista. Listovi 79, i neoznačeni 80, su prazni. Na 1. listu zabilježen je izvadak iz zapisnika dubrovačkog Senata od 18. siječnja 1703. god., kojim se određuje, da je kancelar dužan odmah, čim se izdade dopuštenje nekom ladanjskom knezu, da može napustiti svoje sjedište, to ubilježiti »all officio delle Ragioni«. U knjigu je trebalo da točno zapiše dan napuštanja i povrataka. Za vrijeme, dok knez nije u sjedištu, ne pripada mu plaća.

⁷⁷ Tako u »Div. Lopud«, 68 (1730—1744), str. 115—116, pod datumom 29. kolovoza 1739. god., po naređenju kneza Vlahu Bona Lukina, bilo je uneseno i po-

Vidjeli smo, da su se knežije (kontrate) dijelile u manje administrativne i finansijsko-sudske jedinice zvane kaznačine. (Vidi III. poglavlje ove radnje!) Međutim naziv *contrata* sačuvao nam se u izvornima samo za kopnene knežije, dok se otočke knežije nazivaju ili jednodostavno *insulae*, ili *universitates*. Pod riječju »*universitas*« treba ovdje shvatiti zajednicu, cjelokupno stanovništvo otoka. Ova je zajednica, *universitas*, prisustvovala zborovima, što ih je sazivao knez. Kako su, pak, svi ili gotovo svi stanovnici otoka s vremenom bili članovi glavne bratovštine uz župnu crkvu, to znači, da je ustvari bratovština kao *universitas*, zajednica, prisustvovala zborovima. Tako se dogodilo, da su se pojmovi *universitas* i *fraternitas*, zapravo glavna bratovština uz župnu crkvu, potpuno izjednačili. Da su se bratovštine obično poklapale s kaznačinama, to je već opazio M. R. Grujić u citiranoj radnji »Konavli pod raznim gospodarima od XII.—XV. veka«. ⁷⁸ Jedan zaključak dubrovačkog Malog vijeća od 19. travnja 1524. god. to nam još više potvrđuje. Tu se doslovno kaže: »*Captum fuit de declarando quod Casnacina seu fraternitas ecclesie sancti Georgii de Gravosio sit separata a casnacina pillarum.*« ⁷⁹ U zaključku, pak, Senata od 11. kolovoza 1526. god. između ostalog čitamo: »... *hominibus fraternitatis seu casnacine ecclesie sancti Michaelis de Gravosio*...« ⁸⁰

Na Lopudu su postojale četiri bratovštine, te se može pretpostaviti, da su one odgovarale kaznačinama u kopnenim kontratama, knežijama. Glavna pak, bratovština uz župnu crkvu, ovdje bratovština Gospe od Šunja, kao stvarni predstavnik cjelokupnog naroda crkvene župe (parokije), t. j. čitavog stanovništva otoka, poklapa se i identificira sa »*universitas*«. Tako u statutu (matrikuli) poznate bratovštine sv. Marije u Pakljeni na Šipanu, za koju je K. Vojnović utvrdio, da je imala redarstvenu vlast na otoku, čitamo između ostalog zanimljiv unesak datiran u Pakljeni 20. listopada 1723. god. Ovdje se kaže, da je dubrovački nadbiskup, fra Raymund Gallani, dominikanac, u svom kanonskom pohodu na Šipan utvrdio, kako se četiri oltara, na koja su imali patronatsko pravo Marinići, Spece, Fačende i Krivonosići, ne drže u potpunom redu. Zato određuje, da se povjere brizi bratovštine sv. Marije u Pakljeni, koju naziva pored *confraternitas* i *universitas*. (»... *praefata altaria censuit competere universitati seu confraternitati loci*...«) ⁸¹ Isto se tako i bratovština Gospe od Šunja pojavljuje u izvorima pod nazivom *universitas*. U pismu Bo-

glavlje 62. VI. knjige dubrovačkog statuta, po kojemu sve štete i krađe, koje nastanu na otocima Šipanu, Lopudu i Koločepu, a za koje se ne može pronaći krivac, imaju se naplatiti od svih stanovnika tih otoka. Knezovi otoka, ako nijesu iz Grada (»... *si de civitate non fuerint*...«) imaju platiti dva dijela štete.

⁷⁸ U »Spomenik Srpske Kraljevske Akademije«, LXVI, Zemun 1926. god., str. 108—111.

⁷⁹ Cons. Minus, 35, str. 22. (U Državnom arhivu u Dubrovniku).

⁸⁰ Cons. Rog., 38, str. 154. (U Državnom arhivu u Dubrovniku).

⁸¹ K. Vojnović, Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, str. 156.

nina de Tolentis de Cor[dova?], generalnog vikara dubrovačkog nadbiskupa Jakova de Recaneto iz Venecije, koje je datirano 10. listopada 1455. god. i uneseno (registrirano) 4. srpnja 1613. god. u odgovarajuće službene knjige Republike,⁸² kaže se, kako su došli pred vikara »... officiales et sindici laicorum fraternitatis et Universitatis Insulae Loffodij diocesis Ragusinae...«, tražeći, da im se priznaju stara prava vršenja bogoslužja i pokapanja mrtvih u crkvi matici Gospe od Šunja. Generalni vikar im udovoljava molbi, te u potvrdu izdaje ovo pismo. Matija Junčić, poznati dubrovački slikar, obavezuje se 12. svibnja 1452. god. predstavnicima »universitatis et hominum Insulae de Medio« napraviti »unam anchonam de figuris XII inauratam«, t. j. jednu oltarsku sliku zastalno za crkvu maticu Gospe od Šunja.⁸³ Doduše, ovdje se ne spominje ni fraternitas uopće, a ni Gospa od Šunja, ali se bez sumnje ovdje radi o bratovštini Gospe od Šunja, jer se govori o jednoj oltarskoj slici, a usto su neki od predstavnika »universitatis« isti, koji se spominju kao predstavnici iste »fraternitatis et universitatis Insulae Loffodij« u spomenutom pismu vikara Bonina de Tolentis. — Bilo kako mu drago, u izvorima je zasvjedočen i na terenu ostavljen spomen o lopudskoj universitas. A da li je ta universitas predstavljena bratovštinom Gospe od Šunja, zapravo da li je bratovština Gospe od Šunja lopudska universitas? Vrlo je vjerojatno da jest, i to iz ovih razloga:

Tobožnji Viskontijev grb je svakako vezan uz crkvu maticu bratovštine Gospe od Šunja. Po njemu je, čini se, i crkva i bratovština, a i čitava uvala dobila ime. On je istaknut na crkvenim barjacima bratovštine, na oltaru, krstionici, na srebrnoj plitici za polijevanje krštenika, na zvoniku ispred crkve. Ovo je bio znak, grb bratovštine Gospe od Šunja. Vidjeli smo, da se na zvoniku uz ovaj grb nalaze slova: »V. E.«. (»Universitas Elaphitum«), a na srebrnoj plitici čak čitava legenda: »Vniversitas Insulae Medianae Elaphitum.« Znači, isti grb za bratovštinu i za »universitas«! A opet u izvorima nalazimo za fraternitas naziv universitas! Treba također istaknuti, da je tobožnji Viskontijev grb bio i ostao grbom lopudske općine sve do najnovijih vremena, što se ne čini baš slučajno. On je služio kao općinski grb Lopuda za vrijeme Austro-Ugarske monarhije. U župnom arhivu u Lopudu ima spisa pečaćenih ovim grbom, na kojem se čita legenda: »Sindacato Comunale di Mezzo.«⁸⁴ Tek ga je bivša Kraljevina Jugoslavija dvadesetih godina našeg stoljeća zamijenila svojim državnim grbom, kako je učinila i u drugim mjestima.

U izvorima nijesmo doduše našli, da bi dubrovačka vlada, odnosno njen predstavnik, lopudski knez, izričito nazvao bratovštinu »universitas«. Ali to je i razumljivo. Vlada, odnosno knez, ne žele pravno (»de

⁸² »Diversa de foris 1613. in 14.« (serija XXXIV;), sv. 27, str. 12—15. (U Državnom arhivu u Dubrovniku).

⁸³ »Div. Not.«, 36, str. 113. (Drž. arhiv Dbk.).

⁸⁴ Tako na jednoj priznanici na 200 austrijskih dukata od 15. srpnja 1862. god., što se čuva u nesređenom župnom arhivu u Lopudu.

iure») priznati bratovštini na otoku Lopudu status »universitatis« kao pravne osobe. Za njih je universitas jedino Mljet i Lastovo. Vidjeli smo, kako je vlada oštro reagirala na pokušaj — vjerojatno samo slučajni — lastovskog kneza, da Lastovo nazove »commune«. Međutim, vlada je ipak tolerirala i šutke priznala ovaj naslov bratovštini. Ona je u svoje službene knjige dopustila unijeti dokumente, gdje se ova bratovština naziva universitas.⁸⁵ Čak je dopustila isticanje njezina grba s inicijalima »V. E.« (Universitas Elaphitum) na javnom mjestu pored svog republikanskog grba.

Bratovština Gospe od Šunja nije nikad »de iure«, koliko do sada iz izvora znamo, priznata za lopudsku universitas, ali je ona to bila »de facto«. U Državnom arhivu u Dubrovniku ima mnogo sačuvanih dokumenata, iz kojih se vidi, da je bratovština Gospe od Šunja zaista imala udjela u upravi otoka. Ona je prema dubrovačkom knezu na otoku predstavnik lopudskog stanovništva. Iz već spomenutih računskih knjiga⁸⁶ ove bratovštine vidi se, da je ona, pored toga što se brinula za crkvu i župnika, odnosno kapelana-svećenika, vršila i neke javnopravne funkcije. Tako je ona iz svojih bogatih sredstava financirala i upravljala gradnjom luže, klaonice (»macela«), javnih puča (studenaca), tvrđava, obale i drugih javnih objekata. Dubrovačko Malo vijeće 17. kolovoza 1521. god. donosi odluku, da bratovština otoka Lopuda (misli se očito na bratovštinu Gospe od Šunja) može o svom trošku sagraditi dva javna puča.⁸⁷ Providnici i sindici Primorja i otokâ, Ivan Menčetić Klementov i Matija Gradić Marinov, 30. srpnja 1736. god. određuju, da uprava (»officiales«) bratovštine sv. Marije od Šunja uredi javni put blizu sv. Matije, prema samostanu franjevacâ.⁸⁸ Po naređenju, pak, lopudskog kneza, Vlaha Bone Lukina, njegov glasnik Tonko objavljuje, da je bratovština sv. Marije od Šunja dužna u roku od petnaest dana popraviti zid kneževa dvora na Lopudu.⁸⁹ Ista se bratovština također brine za obranu otoka od gusara, te u tu svrhu gradi i popravlja utvrde, brine se za nabavu oružja i streljiva pa za razmještaj straža. Senat Republike dodjeljuje bratovštini oružje i streljivo, te joj dopušta da utvrdi pojedina mjesta na otoku.⁹⁰ Bratovština

⁸⁵ »Diversa de foris«, sv. 27, str. 12—15; »Diversa Notariae«, 36, str. 113. (Drž. arhiv u Dbk.).

⁸⁶ Vidi bilj. 56.

⁸⁷ Cons. Minus, 34, str. 75.

⁸⁸ »Div. Lopud«, 68 (1730—1744), str. 93.

⁸⁹ Ibidem, str. 120'.

⁹⁰ Cons. Rog., 56, str. 100, 195', 223' (ovaj je zaključak Senata ušao djelomično u matrikulu bratovštine Gospe od Šunja na str. 9'); sv. 64, str. 281—281'; sv. 72, str. 39, 40'; sv. 82, str. 173'; sv. 83, str. 167' — 168', 188—188'; sv. 84, str. 8', 22', 23', 24, 27—27', 93—93'; sv. 89, str. 133' 134, 142; sv. 90, str. 141; sv. 95, str. 165', 172'—173, 194—194'; etc. Evo nekih od zanimljivijih unesaka:

»Die 9. junii 1562. — Prima pars est de dando libertatem D. R. et consilio accomodandi Fraternalitatem Insulae Mediae de tre archibusis, lanceis et pulvere quot iudicabunt esse necessarios per omnes contra V.«

(Cons. Rog. 56, 100.)

»Die 11. martii 1563. — Prima pars est de concedendo hominibus Insulae Mediae unum locum in dicta Insula quem munire possint ad affectum ut in tem-

takoder ima u svojoj vlasti živežno redarstvo. Ona određuje i nadzire mjere i utege. Ovo nam je u izvorima izričito zasjeđeno. Providnici i sindici Primorja i otokâ, Ivan Menčetić Klementov i Matija Gradić Marinov, 30. srpnja 1736. god. izrijekom zabranjuju, da justicijeri posuđuju ili odnose u privatne kuće u blizini utege i vage iz mesnice određene od bratovštine. («... Che li pesi e le bilancie destinate qua da questa Confraternità per la beccaria, non debbano li Giusticieri imprestarle ne portarle da qui in appresso per le case

peribus suspitionis piratarum in illo se recipere possint et salvare. — (deletum!)

Secunda pars est de non concedendo per XXVIII contra XII.«
(Cons. Rog. 56, 195'.)

»Die 11. maij 1563. — Prima pars est accomodando Insulanis Insule Medie de quatuor smiriglios, viginti archibus et de viginti astis longis cum ballotis et pulvere cum hoc tamen ut teneantur solvere pulverem et ballottas pro quanto expenderint de eis.
per XXXVII contra 0.«
(Cons. Rog. 56, 223'.)

»Die 11. maij 1563. — Prima pars est de stando parti capte in Consilio rogatorum die XI. martij 1563, ex 196. In qua concessum fuit hominibus Insule Medie ut possint fabricare unam cisternam in loco Santo Vrraz cum hoc tamen quod creari debeant tres officiales qui extimare debeant quantum solvij debeat ser Nicolao Marini de Ragnina pro terreno cisterne eo tempore quo Insulanj dicte Insule se in dicto loco receperint pro saluatione propter suspitionem piratarum et alio tempore dictij Insulanj in dicto loco se recipere non possint nisi illj quj sunt deputati ad cotidianas custodias et illj quj voluerint ire ad ecclesiam Santi Cosme et Damianj causa devotionis et si quod damnum fuerit factum dicto ser Nicolao in predicto tempore quo dictj Insulanj se receperint in dicto loco quod fraternitates dicte Insule tale damnum solvere teneantur. Et deinde habeant regressum contra illos qui damnum fecerint. (deletum!)

Secunda pars est quod nil solvij debeat pro terreno dicte cisterne et semper dictj Insulanj se possint salvare in dicto loco tempore suspitionis piratarum et cisternam eorum sumptibus fabricare possint sine tamen preiudicio Ecclesie predictae et Conductoris,
per omnes contra VI.«
(Cons. Rog. 56, 223'—224'.)

»Die XX. Aprilis 1592. — Prima pars est de concedendo fraternitati Sanctae Mariae de Bisone de Insula Media, ut expensis suis possit construere unum Riparum prope viridarium Sanctae Mariae de Spiliza, ex quo Riparo possit deffendi dictum Viridarium ab impetu piratarum et postea dicetur de modo construendi dictum Riparum, et de alijs conditionibus. — per omnes contra III.

Secunda pars est de non concedendo.« (deletum!)

(Cons. Rog. 71, 212.)

»Die XVIII. Junij 1592. — Prima pars est de mittendo duos ex Magnifico Minori Consilio in Insulam de Medio, qui in executionem partis captae in Consilio Rogatorum die 20. Aprilis proxime preteriti, debeant assignare locum fraternitati dictae Insulae pro construendo ripario ex quo deffendi possint ab impetu Piratarum duae cortinae Viridarij ecclesiae Sanctae Mariae de Spiliza, altera quae respicit leuantem uersus, et altera quae respicit tramontanam uersus. —

per omnes contra VII.

Secunda pars est de aliter faciendo.« (deletum!)

(Cons. Rog. 72, 40'.)

»Die Sabati XI. Maij 1613. a prandio. — Prima pars est de concedendo fraternitati Insulae Mediae, ut castro in dicta Insula existenti prope Monasterium Sanctae Mariae de Spiliza possint addere unam uel duas telas muri construendas, longitudinis circiter brachiorum triginta pro qualibet tela, adeo ut in casu incursionis Piratarum sint in tuto. — per XXVIII contra VIII.

Secunda pars est de non concedendo.« (deletum!). (Cons. Rog. 84, 22'.)

private, ma che debbano star sempre alla sudetta beccaria per comodo del popolo, sotto pena alli sudetti Giusticieri di perperi cinque toties quoties da applicarsi per repezzi di questo Palazzo.⁹¹

Vidjeli smo, da je knez lopudski na javnim zborovima između ostalog imenovao jednog zdravstvenog službenika («guardiano alla sanità»). U izvorima ima potvrda, da su ovi činovnici smatrani, i to od službenih predstavnika Republike (od kancelara lopudskog!), službenicima bravštine. Službeni predstavnici Republike na otoku više puta jednostav-

⁹¹ Div. Lopud, 68 (1730—1744), 93.

Pri kraju XVI., a osobito na početku XVII. st. i Lopud je izgleda mnogo trpio od napada gusara. Zato je dubrovački Senat 1613. god. donio odluku da se sve žene i djeca uklone s otoka i smjeste na sigurnija mjesta u Gradu, u Stonu, ili bilo gdje na obalu.

»Die Lunae XIII. Maij 1613. — Prima pars est de amouendo ab Insulis omnes foeminas, et pueros eosque, et eos reducendo siue in Ciuitatem, siue in Stagnum, siue in terram firmam in eorum electionem, attenta suspitione quod habetur de incursionibus Piratarum. — per XXXVIII. contra I.

Secunda pars est de differendo. (deletum!).

Prima pars est de mittendo ad Insulam Mediam milites quot postea dicitur pro meliori custodia. — per omnes contra II.

Secunda pars est de differendo (deletum!).

Prima pars est de mittendo milites sexaginta. —

per omnes contra VIII.

Secunda pars est de mittendo milites quinquaginta. (deletum!).

Prima pars est de mittendo eos expensis fraternitatis dictae Insulae. — per omnes contra VI.

Secunda pars est de aliter faciendo. (deletum!).

Prima pars est de creando unum Capitanum Nobilem pro custodia dictae Insulae. — per omnes contra III.

Secunda pars est de non creando. (deletum!).

Electio dictij Capitanej.

Ser Jacobus Elij de Bona. — per b. XXIII contra XI. ex. I.

Prima pars est de conducendo ex Puncta Stagni praedictos sexaginta milites cum eorum archibusijs. — per omnes contra VI.

Secunda pars est de eos eligendo de Canalensibus, qui reperiuntur cum ser Paulo Orsati de Gondula capitaneo contra vscochos. — (deletum!).

Prima pars est de dando libertatem Magnifico D. R. et suo Consilio ut commodent fraternitati Insulae Mediae de duobus barilijs pulueris cum debita solutione. — per omnes contra III.

Secunda pars est de non dando dictam libertatem. — (deletum!).
(Cons. Rog. 84, 23—24.)

»Die Veneris IX. Maij 1625. a prandio. — Prima pars est de commodando mutuo fraternitati Insulae Mediae pro custodia illius castri de barilis duobus pulueris et de XII moschettis cum eorum fornimentis. — per omnes contra III.

Secunda pars est de non commodando. (deletum!).

Prima pars est de concedendo dictae fraternitati ut in dicto castro facere possint riparia sabionum. — per XX contra XVI.

Secunda pars est de aliter faciendo. (deletum!).

(Cons. Rog. 89, 142.)

»Die Sabbati 1638, XXVII, Martij — a prandio —

Prima pars est de acceptando petitionem Fraternitatis Insulae Mediae lectam — per XIX contra XVIII.

Secunda pars est de non acceptando. (deletum!).

Tenor praedictae Petitionis —

no zamjenjuju pojam otoka s bratovštinom. Tako se 27. svibnja 1736. god. obvezuje Antun Marušić Petrov služiti na otoku Lopudu u bratovštini Gospe od Šunja kao zdravstveni činovnik za sedam i po dukata plaće na godinu. »Per la parola datta à me Cancelliere si oblega Antonio di Pietro allias Maruscich di servir qui all' Isola di Mezzo a questa V. Confraternità di S. Maria di Bissone per guardiano della Sanità...«⁹² Dubrovačka vlada (»Il Rettore et i Consiglieri della Republica di Ragusa«), kada 6. kolovoza

Conceder alla detta Confraternita, che possiamo ridur in pristino la Obgrada di Santo Cosmo detto Sut Vrac, la quale e di maceria, e di muro greco in molte parti al presente caduto e ruinato bullarla atorno con calce, et imbianchirla di fuori, per farla piu uistosa, e questo a spese loro, e secondo gli sara ordinato dalli signori Procuratori creati nell' eccellentissimo Consiglio di Pregati, o d'altri, che sopra cio saranno deputati, et che possono con detta loro licenza portar in detta obgrada dui pezzi di ferro colato, che hanno al presente, e quando fosse bisogno di ritirarsi da qualche incorso de Corsali, possono con moschetti, archibugi, et altre armi minute, diffender quel Popolo; lo qual obgrada gia del 1563. a 11. Marzo fo. 223. per parte dell' eccellentissimo Consiglio di Pregati gli e stata conceduta con la cisterna dentro. —« (Cons. Rog. 95, 165'.)

»Die Jouis VI. Maij 1638. — Prima pars est de concedendo Confraternitati Insulae Mediae adaptationem de Sut Vurac iuxta modulum presentatum per DD. Procuratores eiusdem cum assistentia postea dicenda. — per XIX contra XVI.

Secunda pars est de aliter faciendo. — (deletum!)

Prima pars est de terminando quod praedicta de suprascripta Confraternitate pro custodia in praedicto loco debeant a die primo mensis Maij per totum mensem Octobris subsequentis quolibet anno tenere duas personas de die, et quattuor de nocte absque ulla contributione nostri publici pro dicta custodia. — per omnes contra VIII.

Secunda pars est de aliter faciendo.« — (deletum!).
(Cons. Rog. 95, 194—194'.)

»Die XVII. augusti 1521. — Captum fuit de concedendo fraternitati Insule de Medio quod possit expensis suis in dicta Insula pro commoditate degentium in ea complere puteum inceptum sub maceria terrarum ecclesie sancti Helie dicte Insule quia duo de minorj Consilio missi ad dictam Insulam pro differentia quam habebat rector dicte ecclesie cum dicta fraternitate reportauerunt se inuenisse locum dicti putei esse communis et de scharo dicte Insule per examinationes superinde factas. Item possint facere etiam alium puteum apud puteum magnum antiquum dicte Insule versus palatium.« (Cons. minus, 34, 75.)

»Die XXVII. Nouembris 1578. — Prima pars est de acceptando supplicationem fraternitatis Insulae de Medio lectam in praesenti consilio. — per XX contra III. exceptis —

Secunda pars est de non acceptando. (deletum!)

Illustrissimi Signori. La fraternita di santa Maria di Bissone d'Isola di Mezo ha su la Dohana in Napoli ducati mille di quella moneta a 8 per cento lo qual frutto essa fraternita spende nel pagamento del Parochiano, al quale da ducati XXV l'anno, e nel pagamento delle guardie straordinarie, nelle quali spende tutto il resto, che non basta, et essendo che il detto frutto si spenda nell'opere pie, imperoche e cosa pijssima guardare tale anime dalli corsali, e chiaro che non e sottoposto alla noua gabella di XX per cento pero acioche gli officiali deputati al riscotimento di questa gabella, non habbino a dare fastidio a detta fraternita. Supplica le S. V. Illustrissime a uoler dichiarare, che il detto frutto non e sottoposto alla detta gabella, la qual dichiarazione si come sara giusta sara anche grata al Signor Iddio, il quale le felicità perpetuamente.« (Cons. Rog. 64, 281—281'.)

— (Za mnoge od ovih signatura dugujem zahvalnost Lukši Beritiću, počasnom konzervatoru u Dubrovniku.)

⁹² Ibidem, 68 (1730—1744), 92.; cf. etiam Div. Lopud, 68 (1730—1744), 107'.

1665. god. javlja lopudskom kancelaru, Marku Ballachi, da nitko osim onih, koji osobno obrađuju vinograde i koji su zemljioradnici, nije dužan plaćati porez za ratnu opremu jedne galiije, ujedno mu naređuje, da izvornik ove naredbe preda također bratovštini Gospe od Šunja, da se znadu ravnati u svim budućim slučajevima. («... e la presente registrarete in cotesti Diversi per perpetua fermezza acciò per sempre possa servire à cotesti dell'Isola, con restituir l'originale a gl'officiali di cotesta Confraternità, acciò si possono valere in ogni simill'occasione per loro essentione...»)⁹³

Zanimljivo je i važno istaknuti činjenicu, što se u izvorima jasno nalazi, da je dubrovačka vlada pravo domicila na otoku za jednu osobu vezivala uz članstvo bratovštine Gospe od Šunja. Tako 26. kolovoza 1511. god. dubrovačko Malo vijeće donosi odluku, da se iz broja stranaca, koji se imaju protjerati s dubrovačkih otoka, izuzme Alojzije de Jacobusio s obitelji s motivacijom, da on već dvadeset i jednu godinu stanuje na Lopudu i da je od bratovštine otoka smatran otočanim i bratom, t. j. članom bratovštine. («... per fraternitatem dicte Insule reputatur pro Insulano et confratre eorum...»)⁹⁴

Bratovština Gospe od Šunja je bez sumnje, poput one sv. Marije u Pakljeni na Šipanu, a možda i u većoj mjeri, obavljala vlast mjesnog redarstva, osobito živežnog na svom području. Njezin statut (matrícula) nije tako opsežan, kao one na Šipanu, koji broji čak sto pedeset dva poglavlja. Po statutu i jedne i druge svrha im je čisto religiozna.⁹⁵

⁹³ Ibidem, 68 (1655—1666), 175'. Evo tog zanimljivog uneska u cjelini: »Il Rettore et i Consiglieri della Republica di Ragusa. — Volendo noi che quelli, alli quali per loro benemeriti e seruitij tanto noi quanto i nostri antecessori hano concesso i douuti priuilegij et essentioni, godano de medesimi con ogni quiete, et accio li siano inuiolabilmente conseruati per esempio, e stimolo a posteri, nel meritare con uirtuose attioni la nostra gratia habbiano terminato, che in uirtu del prouidimento nessun altro di cotest'Isola debba contribuire il danaro per armamento di questa Galleria, infuori di quelli che attualmente, e personalmente al presente laurano le uigne, e sono personali agricoltcri, che uano alle giornate a detti lauori, et oltre di questo nessun altro; e la presente registrarete in cotesti Diuersi per perpetua fermezza accio per sempre possa seruire a cotesti dell'Isola, con restituir l'originale a gl'officiali di cotesta Confraternita, accio si possono ualere in ogni simill'occasione per loro essentione. State sano, Ragusa il di 6 d'Agosto 1665.« (Na lijevoj margini: »A Marco Ballachi nostro Dilettissimo Cancelliere ad Isola di Mezo.«)

⁹⁴ Cons. Minus, 30, 287. Evo tog zanimljivog uneska u cjelini: »Die 26. augusti 1511. — Captum fuit de eximendo ex numero foresteriorum expellendorum ab Insulis nostris cum eorum familijs Aloisium de Jacobusio cum familia sua attento quod ab annis circiter viginti uno habitat ad Insulam de Medio et per fraternitatem dicte Insule reputatur pro Insulano et confratre eorum quia supportat omnia onera in dicta Insula simul cum alijs Insulanis dicte Insule pari ratione et conditione.«

⁹⁵ Nije, prema tome, točna tvrdnja K. Vojnovića u njegovoj radnji »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, str. XXIV—XXV, da se među ciljevima bratovštine sv. Marije u Pakljeni na Šipanu spominje i vršenje redarstvene vlasti. U uvodu statuta spomenute bratovštine kaže se, da je bratovština osnovana: »... per la conservatione della prefata chiesa et sua fraternita, et per potere sotterrare i morti, et evitare diuersi inconvenienti, che potriano

Što je statut sv. Marije na Šipanu opsežniji i što sadržava i odredbe redarstvene prirode, osobito, pak, živežnog redarstva, čega nema u matrikuli Gospe od Šunja, bit će zbog toga, što je ovaj posljednji stariji od onog na Šipanu za više od jednog stoljeća. (Statut Gospe od Šunja donesen je 1416. god., a onaj sv. Marije na Šipanu tek 1560. god.). Ne treba, naime, gubiti s uma, da nijedna od ovih bratovština, kao uostalom ni sve ostale dubrovačke bratovštine, nijesu nikad »de iure« bile priznate od dubrovačke vlade nekom mjesnom vlasti. One su to, ukoliko su bile, postale samo »via facti«, dugim vršenjem nekih akata vlasti. Bratovština sv. Marije u Pakljeni na Šipanu je, po mnijenju dubrovačkog kroničara XVIII. st. Mattei-Matijaševića, zapravo ranija bratovština sv. Mihajla, nastala još u XV. st. uz stari benediktinski samostan sv. Mihajla iz XIII. st.⁹⁶ Nova bratovština je sada dobila novi statut, u koji su prirodno ušle i redarstvene odredbe, koje je vlast i onako već »de facto« vršila. Uostalom i statut bratovštine Gospe od Šunja sadržava u kasnijim svojim poglavljima, koje K. Vojnović nije uspio, zbog velike trošnosti pergamene, pročitati, neke slične odredbe. Tako na strani 9—9'. matrikule ima jedna odredba o mlinovima, kojoj je sadržaj, međutim, nemoguće otkriti, zbog velike trošnosti pergamene, ali je sigurno, da se radi o mlinovima (»li molini«). Zatim, na daljim stranicama matrikule, iako vrlo teško, ali se ipak može razabrati, pomažući se uspoređivanjem sa zapisnicima dubrovačkih vijeća, iz kojih su pojedini unesci preuzeti, da se ovdje radi o ulozi bratovštine u obrani otoka od gusara. Zanimljivo je pritom opaziti, da dubrovačka vlada, kad određuje za Lopud pomoć u oružju i streljivu, to namjenjuje jednom svim otočanima (»Insulanis«, »hominibus Insule Medie«), drugi put opet bratovštini Gospe od Šunja, očito kao predstavniku otočana.⁹⁷ U statut bratovštine je također unesena presuda kneza i Malog vijeća od 30. srpnja 1574. god., kojom se Frana, žena Nikole Kladurovića, lopudskog kancelara, zbog nemoralna života, osuđuje na izgon s otoka.⁹⁸ Presuda je unesena u statut bratovštine s motivacijom, da bi svi otočani znali za ovu odluku. (». . . perche ciascuno di cotesti Isolani possi sapere questa decisione. . .«)⁹⁹

Jasno je, da je dubrovačka vlada strogo nadzirala i ovu kao i ostale bratovštine na svom području. Za nju je također Senat imenovao trojicu prokuratora. Ovima je uprava (»officiales«) bratovštine bila dužna podnijeti na odobrenje svaki novi zaključak kapitula, i to pod prijetnjom kazne izгона iz Republike za svu upravu bratovštine. Oprost

nascere, et etiam per solevimento delli poveri infermi et d'ogni anima vivente in la prefata isola nella sua parte del capo di S. Giorgio tantum, et per potere essere piu facilmente pronti alli commandamenti et servitij della prefata nostra magnifica et illustrissima Signoria di Ragusia . . .« (K. Vojnović, o. c., str. 131).

⁹⁶ V. Foretić, »Dubrovačke bratovštine«, rasprava u »Časopis za hrvatsku povijest«, Zagreb 1943, knj. I, sv. 1—2, str. 24.

⁹⁷ Statut bratovštine Gospe od Šunja, str. 9'; cf. etiam Cons. Rog., 56, str. 100, 195', 223'—224. (Vidi bilj. 90.).

⁹⁸ Cons. Minus, 52, str. 114'—115.

⁹⁹ Statut bratovštine Gospe od Šunja, str. 11—11'.

od ove kazne mogli su postići jedino zaključkom od 7/8 članova svih triju državnih vijeća Republike.¹⁰⁰ Statut (matrikulu) bratovštine potvrdilo je Malo vijeće 1. lipnja 1453. god.¹⁰¹ Ima čak slučajeva, kako je dubrovačko Malo vijeće imenovalo nekog za člana bratovštine sa svim pravima i dužnostima, te naredilo upravi, da ga sa slijepom pokornosti prema ovoj odluci («... con cieca obbedienza l'osservino...») primi u članstvo. Tako je odlukom Malog vijeća od 28. srpnja 1663. god. bio primljen kapetan Gjuro Duimo Pavlov.¹⁰²

Bratovština je, po uzoru svih ostalih, imala svoju upravu, koja se sastojala od: dva gastalda, dva suca, dekana, advokata i šest sestijera.¹⁰³ Glavni časnici bratovštine su gastaldi, koji se biraju svake godine. Njima uz bck kao pomoćnici i službenici stoje dva suca i dekan.¹⁰⁴ Svi izabrani moraju se primiti dužnosti, inače plaćaju bratovštini za kaznu pet perpera.¹⁰⁵ Za gastalde se mogu birati samo domaći ljudi, rođeni na Lopudu od roditelja također rođenih na otoku. («... Ancora volemo e fermemo che niguno non possa esser gastaldo nela nostra fratilya se non sera nato deli nati dela isola...»)¹⁰⁶ Tko se ne pokori naredbi gastalda ili ga uvrijedi, plaća za kaznu bratovštini dvije libre čistog srebra. Isto toliko se plaća i za uvredu nanesenu ostalim časnicima, pa i običnom bratu. Inače za međusobne uvrede zabranjeno je braći tužiti pred bilo kojim redovnim sudom, osim suda bratovštine. («... quel non possa far lamento a niguna signoria salvo che vada a domandar rason davanti lo suo gastaldo e davanti li sui cudisi dela nostra fratilya...»). Tko postupi drukčije, bit će kažnjen da plati bratovštini dvije libre čistog srebra.¹⁰⁷

God. 1525. 14. siječnja dubrovačko Malo vijeće donosi odredbu o načinu biranja uprave bratovštine sv. Luke u Gradu, uz napomenu, da se na isti način ubuduće imaju birati uprave i svih ostalih bratovština u Republici.¹⁰⁸ Za izbor novih časnika mora se sastati čitav kapitul (skupština sve braće) u crkvi bratovštine. Izbor novog gastalda i sudaca dužan je dekan bratovštine oglasiti braći tri dana prije, da bi svi mogli prisustvovati. Tko neopravdano izostane, plaća za kaznu šest groša. Neposredno prije izbora kapelan bratovštine odpjevat će misu sa zazivom Duha Svetoga. Poslije mise tadašnji gastald i suci pozvat će svoje predčasnike, prošlogodišnjeg gastalda i suce. Ova šestorica predložiti će kapitolu na izbor za novog gastalda trojicu po njihovu

¹⁰⁰ Cons. Rog., 81, str. 141—142.

¹⁰¹ Cons. Minus, 13, 130'; Statut bratovštine Gospe od Sunja, str. 6'.

¹⁰² Div. Lopud, 68 (1655—1666), 163—163'.

¹⁰³ Statut bratovštine Gospe od Sunja, str. 1'—2., 6', 7'.

¹⁰⁴ Ibidem, str. 2'.

¹⁰⁵ Ibidem, str. 3—3'.

¹⁰⁶ Ibidem, str. 5, stavka 3.

¹⁰⁷ Ibidem, str. 4—4'.

¹⁰⁸ »Die XIII°. Januarij 1525. — Captum fuit de confirmando Capitula fraternitatis ecclesie sancti Luce pro electione Gastaldi noui dicte fraternitatis et suorum Judicum formata per dictam fraternitatem et lecta in presenti Consilio quam etiam alie fraternitates seruunt dictum morem electionis...« (Con. Minus, 35., str. 79—80.).

sudu najvrednijih između braće, od kojih će biti izabran za novog gasta onaj, koji dobije najveći broj glasova. Za uspjeh izbora je dovoljna obična natpolovična većina prisutnih. Glasuje se usmeno pred kapelanom bratovštine. Ako se dogodi, da nijedan od predložene trojice kandidata ne dobije potrebni broj glasova, oni te godine nikako ne mogu više biti birani. Spomenuta šestorica gasta i sudaca predlažu novu trojicu, i tako se ponavlja, dok se ne postigne uspjeh. Na isti način se biraju i novi suci, jedino se ovdje predlažu šestorica za izbor dvaju sudaca.¹⁰⁹

Organizacija svih dubrovačkih bratovština je uglavnom ista, ali ipak postoje razlike u nazivu i broju časnika. Tako na pr. bratovštinom sv. Marije u Pakljeni na Španu upravljaju: dva suca, dva prokuratora i dva gasta. Dekan, advokat i sestijeri, koje nalazimo kod bratovštine Gospe od Šunja, ovdje se ne spominju. Neke bratovštine, na pr., imaju dva i više gasta, druge opet samo jednog. Pravilo je, da se za izbor svakog časnika bratovštine predlažu trojica od braće.

* * *

Dubrovačke bratovštine, kojima najstariji spomen ide u XIII. st.,¹¹⁰ odigrale su vrlo važnu ulogu u povijesti Dubrovačke Republike. Ovo naročito vrijedi za otočke bratovštine, i to one uz župnu crkvu, koje su s vremenom postale predstavnik cjelokupnog stanovništva na svemu otoku i kao takve, iako ne »de iure«, ali »via facti« sudjelovale u svjetovnoj vlasti. Do najvećeg ugleda i moći došle su u XVI. i XVII. st. i zadržale taj svoj položaj sve do propasti Republike, na početku XIX. st., kad je i većinu njih ukinula francuska vlast. Kao predstavnici i organizacije običnog građanstva i pučana, mogle su postati opasnim aristokratskoj vlasteoskoj upravi Republike. Zato nije nikakvo čudo, što je dubrovačka vlada uvijek nastojala da ima uvid u njihov rad i poslovanje. Tako je Senat Republike 16. veljače 1608. god. s dvadeset i devet protiv šest glasova donio odluku, da se povjeri Providnicima neka izrade i dostave mu nacrt odredbe, koliko bi prokuratora, za koje vrijeme i s kojim ovlastima, trebalo birati za bratovštine u Gradu i ostalom području Republike.¹¹¹ Već 6. ožujka iste godine Senat zaključuje, da se za četiri gradske bratovštine (dubrovačkih svećenika uz stolnu crkvu, Antuninâ, Lazarinâ i Rokovaca) imaju svake treće godine birati po tri prokuratora iz redova vlastele, i to senatora, isključivši blagajnike stolne crkve Gospe Velike. (»... Exceptis DD. Thesaurariis sanctae Mariae«).

Ova je odluka donesena, kako se izričito ističe u zapisniku Senata »... circa la elletione dei Procuratori da dover esser creati alle fraternita per la pace e quiete della Republica, non convenendo che si adunino molte persone insieme senza la saputa e intervento di persone publiche...« Prokuratora su dužni nadzirati cje-

¹⁰⁹ Statut bratovštine Gospe od Šunja, str. 5', stavka 1.

¹¹⁰ K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, str. I; V. Foretić, »Dubrovačke bratovštine«, str. 16.

¹¹¹ Cons Rog. 81, str. 126.

lokupan rad povjerenih im bratovština. Kapitul (zbor) bratovštine u Gradu ne može se sastati bez prisustva barem dvojice prokuratora. U slučaju da je jedan od prokuratora zapriječen, Malo vijeće odredit će mu zamjenika. Predviđene su vrlo oštre kazne za upravu bratovštine, koja bi, usprkos ovoj odredbi, sazvala braću u kapitul bez sudjelovanja prokuratora. Svi časnici bratovštine padaju pod kaznu izгона iz Dubrovnika i ostalog područja Republike, a od ove kazne mogu biti oprošteni jedino odlukom donesenom od 7/8 vijećnika svih triju državnih vijeća Republike.¹¹² Pošto su 11. i 12. ožujka 1608. god.¹¹³ izabrani prokuratora za četiri spomenute najvažnije gradske bratovštine, odmah 18. istog mjeseca Senat donosi odluku o izboru prokuratora za bratovštinu Gospe od Šunja na Lopudu, prije svih ostalih na području izvan Grada.¹¹⁴ U odluci se govori, da se imaju u Vijeću umoljenih birati tri prokuratora za ovu bratovštinu na isti način kao za one gradske. Svaki put, pošto se održi kapitul (zbor) braće, dužna je uprava bratovštine poslati jednog svog člana u Grad, koji će razložiti gospodi prokuratorima sve ono, o čemu se raspravljalo i zaključilo na zboru. Ako protivno postupe, svi časnici, članovi uprave bratovštine, potpadaju pod kaznu izгона iz Grada i ostalog područja Republike, a mogu biti oprošteni ove kazne jedino odlukom od 7/8 vijećnika svih triju državnih vijeća Republike.

Bratovštinu Gospe od Šunja ukinula je francuska vlast 1808. god.¹¹⁵

* * *

Zbog važnosti bratovštine Gospe od Šunja za povijest otoka Lopuda, potrebno je ponovo objelodaniti njezin statut (matrikulu), kojega se izvorni primjerak čuva i danas u Državnom arhivu u Dubrovniku.¹¹⁶ Statut je doduše jednom već izdao K. Vojnović u svojoj radnji »Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj«, sv. 1. Akademijine zbirke »Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium«, vol. VII., Zagreb 1899. god., na strani: 58—62. Međutim, pored toga što je izdanje prilično loše, puno svakojakih većih i manjih paleografskih pogrešaka (osobito je krivo transkribirao imena i prezimena) ono je i nepotpuno. Uspio je, naime, pročitati tek nepunu polovicu teksta, upravo do strane 5' (pete verso). Matrikula, pak, ima dvanaest stranica teksta. Za taj ostali tekst kaže, da ga je nemoguće uspostaviti zbog toga, što je pergamenta vrlo trošna i izgrizena. To je istina; međutim mi je uspjelo, pomoću uspoređivanja teksta matrikule s odnosnim mjestima u zapisnicima vijeća iz Državnog arhiva, uspostaviti gotovo čitav tekst matrikule. Kako je matrikula vrlo lijep primjerak pergamentnog kodeksa-rukopisa iz XV. st., a u vrlo trošnom stanju, to je krajnje vrijeme da je otmemo potpunom uništenju i zaboravu.

¹¹² Ibidem, str. 129'—130', 134.

¹¹³ Ibidem, str. 134—136.

¹¹⁴ Ibidem, str. 141—142.

¹¹⁵ K. Vojnović, »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, str. XIV; V. Foretić, »Dubrovačke bratovštine«, str. 23.

¹¹⁶ Vidi u Državnom arhivu u Dubrovniku pod oznakom: XXII—1, 1.

Dodatak

STATUT (MATRIKULA) BRATOVŠTINE GOSPE OD ŠUNJA NA LOPUDU

(MATICOLA DELLA CONFRATERNITA DI SANTA MARIA
DELL' ISOLA DI MEZZO)¹

Ova se matrikula nalazi u Državnom arhivu u Dubrovniku pod oznakom XXII—1, 1. To je pergamentni rukopisni kodeks povezan u drvene korice presvučene kožom, koja je već dosta dotrajala, tako da se vidi gotovo 1/4 golog drveta. Na uglovima korica vide se ostaci zakivanja, četiri čavlića. Knjiga se, inače, sastoji iz tri sveščića. Prvi sadržava osam listova pergamene, drugi također osam, a treći šest: ukupno dvadeset i dva pergamentna lista. Folijacija je izvršena naknadno plavom olovkom i ide od 1—14. Ostali listovi su neoznačeni. Knjiga je prošivena običnim, tek nešto debljim špagom. Kod povezivanja umetnuta su na početku i kraju knjige po dva lista od papira, koja su također ostala neoznačena i potpuno prazna. Širina korica iznosi 21, a dužina 29 cm. Širina listova u knjizi iznosi 20, a dužina, odnosno visina 28 cm. Pergamena je veoma oštećena, išarana nekom tamnoljubičastom, zapravo vinskom bojom; vjerojatno posljedice vlage. Prva tri lista još su nekako čitava; četvrti, peti, šesti, sedmi i osmi već su u raspadanju, pogotovu šesti i osmi, gdje je dobar dio pergamene potpuno nestao, izjeden valjda od vlage.

Na prvom označenom pergamentnom listu recto, odmah pri vrhu, piše običnim kurzivom: »Domini(!) Georgio Colich kapelano della Santa Madona«.

Na listu prvom verso počinje tekst matrikule, pisan u početku kaligrafskom minuskulom, gotičkim slovima, koja u kasnijem tekstu prelazi u gotički kurziv. Od 5. do 7. strane izmjenjuju se minuskula i gotički kurziv, a odavle, gdje vjerojatno završava prvobitni tekst matrikule, pismo je samo kurzivno, i to u početku gotičko, koje kasnije na 12. strani prelazi u humanistiku (latinski kurziv). Tekst je pisalo nekoliko ruku, najmanje četvorica pisara. Naslov matrikule, u kome se ističe datum njezina postanja, ispisan je crvenom tintom. Naslovi poglavlja i početna slova pojedinih stavaka u tekstu nešto su istaknutija prema ostalim, ukrašena i pisana crvenom tintom. U toku teksta pojedina istaknutija slova, kao na pr. kod vlastitih imena, ili na početku rečenice (ali ne dosljedno!), pisana su, doduše, istom crnom tintom kao i ostali tekst, ali im je najobičnije prvi duktus pojačan crvenom tintom.

¹ Statut je već izdao, ali nepotpuno, K. Vojnović u »Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj«, sv. 1, Zagreb 1899. god., str. 58—62. Ovdje ćemo u toku teksta upozoravati na paleografske i ostale pogreške, te ćemo pod oznakom V. (Vojnović) bilježiti samo veće pogreške, koje smetaju pravilnom razumijevanju teksta.

Tekst matrikule donosim ovdje vjerno izvorniku, što je moguće više. Potpuno je to bilo nemoguće već i iz razloga, što je pergamena u veoma trošnom stanju, nagrizena od vlage, tako da je dobar dio teksta nevidljiv, ili nečitljiv. Ono, što sam uspio pročitati, donosim, takoreći, fotografirano, točno onako, kako je napisano u izvorniku. Zbog toga nijesu naznačeni mnogi apostrofi i naglasci, koji bi, inače, morali biti prema današnjem književnom talijanskom jeziku. Matrikula je — osim neznatnog dijela, koji je pisan latinskim jezikom, a to su kasniji dodaci — pisana starim talijanskim, točnije dalmatinsko - romanskim jezikom. Osobna i zemljopisna imena prepisao sam sasvim točno kao u izvorniku. Ortografiju nijesam mijenjao, pa ni onda, kad je jedna ista riječ pisana na razne načine (na pr.: fratilya, fratila, fratilla, fratiglia, fragtagla; glesia, gesia, gexia, chiesia; capitulo, chapitulo, chapittulo, chapittullo; congregato, choncrechatto; isola, aissula, isula, i t. d., i t. d.). Zbog lakšeg razumijevanja teksta, interpunkciju sam sâm slobodno određivao, jer je u izvorniku nedosljedno stavljana, a često su veliki dijelovi teksta bez ikakve interpunkcije. Iz istog razloga sam dijelio riječi prema današnjim pravilima talijanskog jezika, dok su u izvorniku često dvije, pa i više riječi pisane zajedno. Kod toga sam nešto odstupio od izvornog teksta, te sam dvostruke suglasnike, koji bi rastavljanjem riječi morali doći na početak, pisao obično, s jednim slovom (na pr.: namjesto »inttall« — in tall, »chonttorzj« — chon torzi, »ffermemo« — fermemo, »ttutto« — tutto, i t. d.). Isto sam tako, uz čudnu i teško razumljivu riječ, stavio nekiput u okrugle zagrade (), sitnim slovima, odgovarajuću književnu talijansku. Uopće sve ono što sam sâm nadodao zbog lakšeg razumijevanja teksta, ili inače, označio sam sitnim slovima u okruglim zagradama, da bi izvorni tekst matrikule bolje odskočio. Kralice su, prema opće usvojenom običaju kod izdavanja izvora, razriješene. Uz očite pogreške pisarove stavio sam usključnik (!), a uz riječi, za koje nijesam potpuno siguran u čitanju, upitnik (?). Mjesta, koja su u tekstu izgrizena, te se ne mogu uspostaviti, označio sam točkicama. Broj točkica odgovara otprilike broju slova, koja bi se mogla upisati u prazninu. Dio teksta, koji se ne vidi a uspio sam ga uspostaviti, uspoređujući odnosna mjesta sa zapisnicima dubrovačkih vijeća, odakle su preuzeta, stavio sam u uglate zagrade []. Precrtani tekst označio sam oštrim zagradama < >. Brojevi u okruglim zagradama sa strane teksta označuju strane matrikule; zvjezdica (*) označuje, da riječ poslije nje pripada novoj stranici. —

Tekst matrikule glasi:

(1'.) »Anno Domini Millesimo quatuorcentesimo decimo sexto, die decimo quarto mensis octubris. Tempore reuerendi in Christo patri (!) domini Antonij de Reate² (de re),³ Dei gratia et apostolicae

² Antonius de Reate, Ord. Fratrum Min., Sacrae Paginae Professoris, imenovan je 29. VII. 1409. god. od pape Aleksandra V. dubrovačkim nadbiskupom, pošto je dubrovačka crkva bila više mjeseci bez nadbiskupa, poslije abdikacije Ivana Dominika, koji je postao kardinalom. On je četrdeset i drugi po redu du-

sedis archiepiscopi ciuitatis Ragusij, fuit facta ista matricula composita et completa. Et primum capitulum dicit sic:

Alò nome de Christo, amen. In prima, nuy frarj in Christo dela fraternitate de Madona sancta Maria dela isola de Mezo, uolyando⁴ firmamente far componer⁵ et confirmar matricula nostra dela nostra fratilya, desso uniuersalmente tuti dela nostra tratilya liberta ale persone li qualj sarano scriti de suta per nome, che debiano componer e confirmar la nostra matricula per tuti, per saluaçion dele anime nostre e delj nostrj mortj de detta nostra fratilya. Et in questo ordinemo e fermemo al honor de miser Domine Dio, e de Madona Sancta Maria, e deli suj sancti, e dele sue sancte. In quel tempo quando fo fata questa matricula fo (furono) officialj e determinatorj per nome: gastaldj Lucsa Dobusig, Lucsa Nicsig; çudisi (giudici) Marco Ulahoeuig, (2.) Vlahoe Iliy; auocator Andrea * Ulahanouig; difinitorj de detta nostra matricula fo supraditti gastaldj, çudesi, degano e auocator e supraço (sopracciò) cum lj ditti officialj li qualj ano (hanno) composto⁶ e confirmado la nostra matricula fo per nome: Miloe Bogoeuig, Marcho Çuanouig, Ratcho Paruanouig, Çiucho Petrouig. Li qualj per melyor stado e saluaçion dele anime nostre e delj nostrj morti. E⁷ lj gastaldj e officialj lj qualj sarano per tempo che debia uingnir, che lj ditti officialj debia mantegnir e reçer detta nostra in bon stado sença nisun fraudo e lj suj officialj che lj debia seruir lialmente per suo tempo chomo se contien⁸ in li capitulj scritti anançi in questo libro presente.

E questa matricula fo fata per man de dom Piero de Pago capelano de sancto Elya dela isola de Mezo. e per semele capelano dela casada delj de Gozze. E cadun frar e surela debia pregar Dio per anima mia fina che dura questa nostra fratilya.

(2'.) In prima nuy frari in Christo de questa nostra fratilya de Madona Sancta Maria dela isola de Meço uolemo e fermemo e ordinemo al honor de miser Domine Dio e de Madona Sancta Maria, e deli sancti e dele sancte. In lo nome e reuerencia dela glesia de Madona Sancta Maria li nostri gastaldj, li quali debia mantegnir e reçer la ditta

brovački nadbiskup. Za njega kaže De Diversis u svojoj »Descriptio situs, aedificiorum politicae etc. inclytae Civitatis Ragusii etc.«: »... Sacrarum Litterarum doctissimus Magister... Archiepiscopus Ragusii... Legatusque Sedis Apostolicae apud Serenissimum olim Romanorum Imperatorem semper Augustum Sigismundum, Regem Hungariae et Bohemiae fuit; necnon et apud Ducale Dominium Venetorum, et ad illustrissimum Principem Philippum Mariam Dominum Ducem Mediolani, et ad Regem Franciae, et ad omnes fere illustrissimos Christianitatis Principes. Reges, Dominos, et Dominia, seu Communitates. Fuit demum Sacri Concilii Constantiensis in Italia Legatus universalis. Et breviter summus fuit vir et Praelatus in Ecclesia Dei«. Umro je oko 1440. god. (Daniele Farlati: »Ecclesiae Ragusinae historia«, Venetiis 1800. god., str. 156—160.)

³ Dittografia.

⁴ V.: risolvando.

⁵ V.: compagnia.

⁶ V.: hanno apposto

⁷ V.: che.

⁸ V.: come se stien.

nostra fratilya in bon stado sença niguno⁹ fraudo o li sui oficiali, e che la debia seruir lialmente per lo suo tempo. — C. I. (Capitulum primum).

Ancora uolemo e ordinemo in pleno nostro capitulo che çascuno anno debiase aleçer per la fratilya duy gastaldi nouj, li quali parira a tuti pyu suficiènti e melyorij¹⁰ per la ditta nostra fratilya, li qualj debia eleçer culj (cum li = con li)¹¹ suj frarj çudisi duy e uno decano per li sui ofiçialj. E quello gastaldo lo qual fosse eleto per la nostra fratilya se ello se trouasse in alguna folia, ouer in algun maleficio infra li nostrj frarj, volemo che lo deto gastaldo, lo qual contrafara debia pagar alla fratiglia per ogni volta libre doe de cera. — C. II.

(3.) Ancora uolemo e fermemo che se debia brusar la candela de olyo de note e de dj in la glesia de Sancta Maria, e debiase cantar una missa ongnj (ogni) setemana per le anime nostre e delj nostrj morti fina che dura la nostra fratilya. — C. III.

Ancora uolemo e fermemo, che se alcuno delj nostri frarj ouer surele pasasi de questa uita al altra che lo debia acompagnar tuti lj frarj e surele fina ala sua sepultura cule (cum le = con le) candeled de cera imprese de fogo. E che lj sia fata la caritade. E chj non uignisi ad acompagnar lo morto dela fratilya debia pagar ala detta fratilya de presente g^oss. (grossetti) III. — C. [IIII.]

Ancora uolemo e fermemo che quello gastaldo lo qual fosse eletto per lj frarj dela fratilya e uolesi refudar debia pagar ala fratilya pp. (perperi) V.

E quello lo qual sia eletto per çudese ed elo uolese refudar, che debia pagar ala fratilya pp. V.

E quello degan lo qual fosse eletto e uolesse refudar uoleme (!) che debia pagar ala fratilya pp. V.

(3') E tuta fiada tanto lo gastaldo quanto lj çudesj — C. V. * ouer degano pagando la pena che scritta debia permaner in lo offiçio per lo suo anno. e ogni anno si se debia aleger e far gastaldi nouj e çudisi e degano.

Ancora uolemo e fermemo che se alcuno frar dela nostra fratilya fosse morto ouer amalado de fora dela nostra isula de longo per leuan-te milla çento, e de longo per ponente milla çento, e lo detto nostro frar mandasse digando alo gasta'ldo et alj frarj dela sua morte, ouer dela sua infirmitade, volemo che gastaldo culj (cum li) suj ofiçialj debiano andar ouer mandar çerti suj frarj cum una barcha armada a leuar lo detto morto ouer infermo e adur ala nostra isola fina ala sua sepultura. E se niguno (!) frar ouer surela nostra fosse amalado ouer morto, e non auesse tanto dela sua pouertade cum que se podesse aidare in la sua infirmitade e non se auesse cum che sepelire, che la fratilya sie tengnuda de aidarlj dela intrada e delo ben dela fratilya cum prouidençia deli ofiçialj dela nostra fratilya per anima nostra. — C. VI.

⁹ V. : inganno.

¹⁰ V. : metrosi (meritevoli).

¹¹ V. : cali (quali).

(4.) Ancora uolemo e fermemo che se alcuno delj frarj diçessi alcuna uilania alo gastaldo lo qual sara in lo suo tempo debia pagar per çaschaduna uilania liure II de cera netta ala fratilya. E quello chi disissi uilania alo çudese debia pagar ala fratilya liure II de çera netta. E quello chj diçesi uilania alo degano debia pagar ala fratilya liure II de çera netta. — C. VII.

Ancora uolemo e fermemo che se lo nostro gastaldo comandase ad algun delj nostrj frarj a fare qualunca seruisia¹² in destro dela nostra fratilya, et ello non uolesse obedire, uolemo che lo debia pagar ala fratilya per çaschaduna fiada liure II de cera netta. E se alcuno delj frarj dixesi uilania alo suo frar dela fratilya che debia pagar ala fratilya de presente liure II de çera netta. — C. VIII.

Ancora uolemo e fermemo che se alcun delj frarj uolesse far custione (questione) alcuna contra la nostra matricula, ouer feçesse romore, ouer alguna briga intra lj frarj che niguno frar de — C. VIII. (4.) *queli non possa far lamento a niguna signoria saluo che uada a domandar rason dauanti lo suo gastaldo e dauanti lj suj çudisi dela nostra fratilya. E se alcun uolese far altro, e non uolesse obedir, debia pagar ala fratilya per çaschaduna fiada liure II de çera netta. — C. X.

Ancora uolemo e fermemo che se alcuna persona uolesse intrar in nostra fratilya che fosse natiuo delj antisi (antichi) isulanj che debia pagar per intrata g^oss. VI. E per lo olyo dela candela, e per la çera, e per le messe le qual se cantara per çascuno anno per anima sua e deli suj morti, sègondo como çascadun se sentira a far elimosina a suo pyaçer. E per la caritade che fara lj frarj a suo pyaçer. E si mancasse olyo, ouer çera, ouer per messe che se debia far una çercha a recolger el manchamento intro la fratilya per satisfar ale anime deli nostrj frarj. — C. XI.

Ancora uolemo e fermemo si alcun frustier uolesse intrar in la nostra fratilya, uolemo che paga in la ditta fratilya ducato uno d'oro fina che dura nostra fratilya. — C. XII.

(5.) Ancora uolemo e fermemo se lo gastaldo refodasse la galdia, e non andase milya çento de longo debia pagar ala fratilya de presente pp. V. E se refudasse lo çudese debia pagar ala nostra fratilya de presente pp. II. E se refudasse lo degano, che debia pagar ala nostra fratilya de presente g^oss. VI. — C. XIII.

Ancora uolemo e fermemo che se alcuna persona tanto isolano quanto frustier uolesse intrar in la nostra fratilya siando corpo morto, e uolesse che lo reçeuesse la fratilya, e acompagnarlo fina la sepultura che debia pagar ala detta fratilya ppi. X. — C. XIII.

Ancora uolemo e ferme[mo che nig]uno non pos[s]a es[e]r gastaldo nela [nostra fratilya se] non sera nato deli nati dela is[ola] [su]ficiente et che sia eleto per cha[pitulo nostro] per la magior parte, et chi contrastara a questo che sia casso et chaciato dela fratilya nostra. — C. XV.

¹² V. : fuissia.

(5') Ancora uolemo e fermemo de mo anançi che gastaldj, çudesi, degano per anno lo qual sarano in suo offiçio, quando se uora cambiar li ditti gastaldj, çudesj, e degano, che lj ditti debia aleçer a lor posta altrj VI. persone cum i so offiçialj dela fratilya boni e suficianti per aleçer altri gastaldi, çudesi, e degano, e chj non uora reçeuer che cadj in quella pena la qual par desupra. — C. XVI.¹³

[S]iando congregato tutto capitulo quelli chi se trouo in quella aissula in gesia sechondo e sta ussança, preseno la parte che lo capitulo sia desfatto e anichilato quello in qual [d]isse che uegnemo alla discinar [come e] scri[to in c]apituli 15. per tanto nuy iudessi questo capitulo non sta ben per nostre anime [e deli nostri] morti uollessemo remouer e far no[ui c]apituli [per] utilita dele anime nostre e de nostri morti uollessemo et confermassemo siando congregati frari 32 fossemo tuti contenti fora uno, che tutti nuy contentassemo che sie casso questo (6.) capitulo e anichilato, e che auanti de tuti sancti * uegnessemo gorni (giorni) 15, o circha parera alli officiali che semo congregati tutti frari e sorele alla gesia e de a sancta Maria de Bioni¹⁴ quelli chi se trouara in quel tempo affar, offiçiar e dir messe quante porano esser per anime de nostrj frari e sorele. E che tuti fradelj e sorele son[o] tegnuti uignir a questo officio e arder candeled de cera per sina compimento de messe alle spese de fratilla e che tutti frari e sorele son tegnuti pregar Dio per anime de nostri fradelj e sorele. E questo se intendi che se fa ogni ano in perpetuo. —

[A]nchora uolemo e ferme[m]o che li gudesi e gastaldi quelli se trouara in quel tempo debiano far comandamento auanti 8. di a [tutti] fradelj e sorele che uennanno all officio soura sc[ri]to in lo di ordenado per lori e chi [non u]enesse de f[ra]ri e de sorele al officio ordenado per zasca[du]na fiada debia pagar a fraternita de cera ne[tt]a. E questo se intendi chi se trouara in [isul]a.

[A]nchora uollemo e fermemo che se i gudesi e gastaldi non faceseno questo ordenamento soura scritto che zaschaduna uolta che (6.) fallesseno * che gastaldo debia pagar alla fratila L. (livre) 2 de çera neta, e gudese L. 2 de cera neta: ~

[A]nchora uollemo e fermemo che drie (dietro) questo officio zoe le messe della fraternita che subito in quel gorno debia esser capitullo e in quel capitullo debiano elleger et firmar nouy officiali zoe zudesi gastaldi auochato degan sechondo e sta ussança auanti: ~ ; ~ C. XVII.

MCCCCLIII. Indictione prima, die primo mensis Junij. In minori consilio¹⁵ ad sonum campane more solito cong[reg]ato visa et [exa]minata presenti matricula de cap[itulo in capitulum ac]ceptata approbata et con[firmata] fuit [ipsa] matricula. Que ob[tineat plenam roboris firmitatem.

¹³ Dogle je Vojnović uspio da pročita matrikulu.

¹⁴ »Questo capitulo è aggiunto posteriormente, ed in esso, la prima volta è nominata la glesia di Santa Maria de Bisson«. (I. M. Mattei-Matijašević, »Zibaldone«).

¹⁵ Cons. Minus, 13, str. 130'. Vidi također I. M. Mattei-Matijašević, »Zibaldone«, str. 325.

Ego Johannes de Vguçonibus notarius communis
(Signum notarile): Ragusij in fidem premissorum me subscripsi
signo nomineque meis consuetis.

(7.) 1456 a di 21 genario

Anchora volemo [et] ord[inamo] siando [congre]gati tuti li frari
dela fraternita ... chi ... mela ... hordenaseno de ...
... persona chi si ...
... esser nesuna persona presumasse ... guno
... [de]bia pagar alla ... deti ...

Alo nome de Dio 1480

A di 28 otubro

Sia noto e manifesto a tuti siando congregati tuti fradeli quelli ce
(che) se trouo a isula in gesia santa Maria di Bixon alo cambio deli
oficiali —————

Che in tempo pasato fo fato capitulo di tuta isula quelli ce se
trouo e siando tuti de una uolunta ordeno e confermo ce tuti gene-
ralmente deuese pagare in beneficio dela gesia santa Maria de Bixon
per cadauna parte meco (mezzo) grosso coie parte di nauilio e parte
de patron e cusi de marinari el qual beneficio sia confermato ben e
meglio (meglio) auanti —————

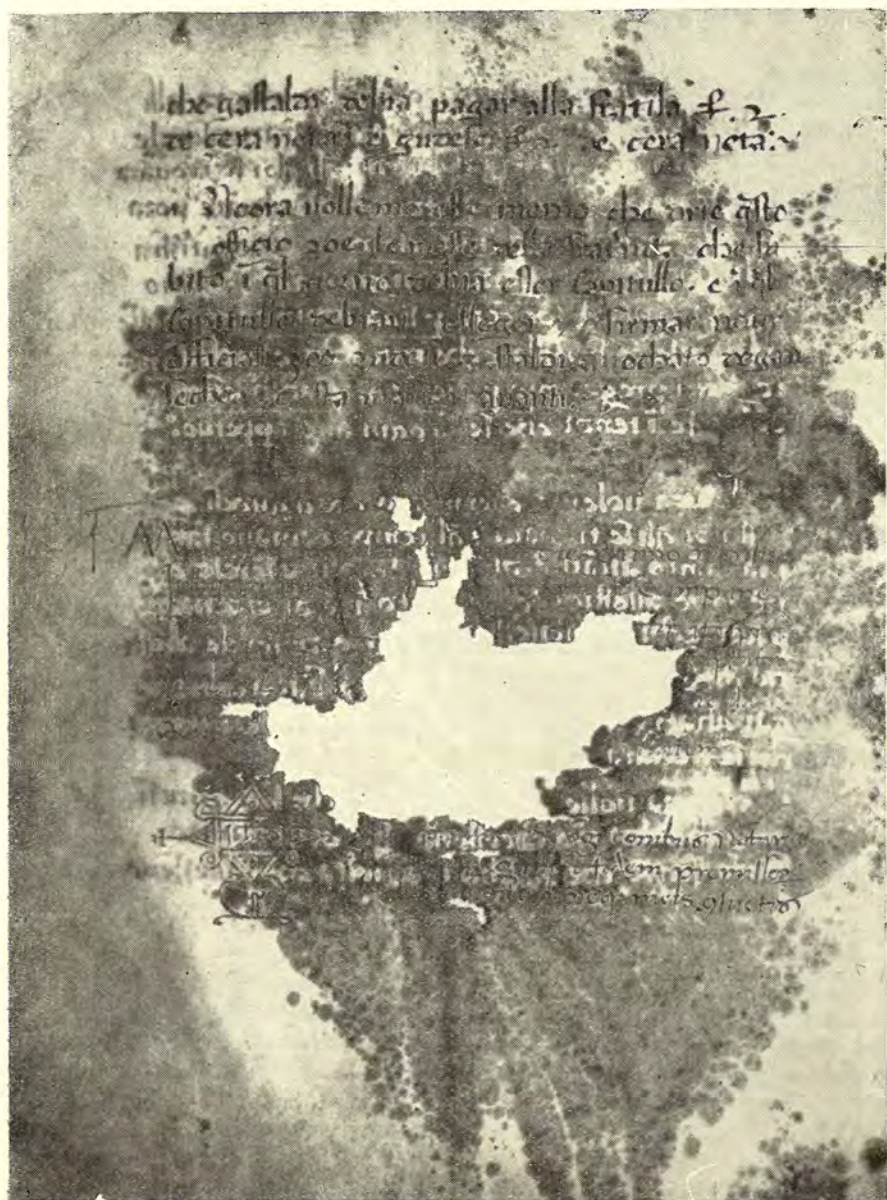
E per esere piu confermato, volemo se alguno patron ho (o) mari-
naro ho si sia non uolese pagare el dito ordenato coie meço grosso per
parte, volemo ce sie caso de nostra fratiglia e cusi damo a pleno liberta
ali oficali quelli ce serano a tal tempo ce li posano casare e siando
caso piu licito, volemo ce in gesia sie manifestato a tutto populo —

E piu in volunta deli diti oficali volendo alguno casare per piu
lor chareça debiano fare capitulo e alo dito capitulo manifestare quello
ce volno casare e in presençia de tuto populo sia caso de nostra
fratiglia.

Ancora volemo e confermemo se alguno deli fradeli cadese in
alguna pena contra nostra matricula e non volendo obedire e pagare
quelo ce se contene in la dita matricula, volemo subito ce sia casato di
nostra frataglia e ce li diti oficali quelli ce serano li posano casare
e manifestare in gesia a tuto populo ~ ~ —————

Ancora volemo e confermo (!) se alguno de quelli for iudicati volesse
intrare in nostra f[r]atiglia de recauo, volemo ce paga per lo suo
int[r]are de presente perperi X sença fare nulo termine. E questo sie
confermato fin ce dura nostra fratiglia —————
(7.) I. H. S. 1498 a dj 9 di zetembrio

Fo fato chapitulo zeneral in la gexia di Santa Maria de Bixon di
isola di Mezo dela nostra fratiglia de santa Maria di Bixon, siando
congregatj tutj fo di vna hopinion avemo confermato che nixuno
gastaldo ne zudexj ne sestier non pose chontra dire ne fare quanto
meter in fratiglia tanto fare altre chose nome quello sechondo dixè
la nostra matrichula di santa Maria di Bixon soto la pena de pp. 25.
E che sia chaso dela nostra fratiglia a tutj quelj che chontra fazese
tanto gastaldo tanto gudexe tan (!) sestierj. E di piu volemo et horde-

Stranica matrikule lopudske bratovštine Gospe od Šunja.

namo che quando se cambiara lj hofizialj novj che questo chapitulo se die lezere hognj volta che se alguno hofizial volesse falido che sia imponendo incontimente sechondo dixè la pena se sovra schrita. Et anchora volemo et hordenamo che nixuno hofizial non posa tegnire lo libro e denarj tanto gastaldo tanto sestierj se non vno tegna lo libro e l'altro lj denarj. E che tutj debiano atender e schodere le chose quele che le apartien, e tutj rendere bon chonto soto la pena sopra schrita. E questo chapitulo fo fato e chonfermado in 1498 a dj 9 di zetembrio. In el tempo fo gastaldj Lucha Ivanouich dito Vozcho e Giuulin Z. Luch, zudexj nominatj Andruscho Gurouzich e Michoz Chexa, sistierj nominatj Nichxa Tomaxinouich, Paulich Givulinouich, Boscho Matulinouich, Zuetcho Marchouich dito Gurouzich, Giuan Cheglieus, Givulin Vuletovich. — — — — —

(8.) Y. H. S. Maria 1451 a di 27 ottonbrio, nell dj de santo Simione Juda.

Siando choncrechatto tutto chapittullo nela gexia de santa Maria de Bison quelli che si trouorno in isula gustto (giusto) el nosttro chonsueto pereseno (!) partte de chomune uoluntta che nissuno sposo posa menar la sua sposa ala benedezione in alltra gexia, che in la mattre gexia, saluo, si alchuno per alchuno suo chomodo non uolesse menar la sposa sua in nisuna gexia — in tall chaso el chapelano li posa dar la benedezione in chasa sua — — — — —

Ittem uogliamo che nisuno ne nisuna sposa menar [e p]orttare fiolj soj al batesimo in alttro loco che in mattre gexia ne puo au[er] per testtimonj piu di tre chonparj me . . . e femine, saluo el presentte alperj (!) chum lo tte, ouero fosj . . . [in cas]o di chattiuo tempo in tal cha[so] el chapelano li posa dare el batesimo a locho d[o]ue pottera — — — — —

Ittem uogliamo e fermemo che chapelano andasj chon lo chorporo Christj a chomunicar alchuno infermo debia andar achonpagnatto chon torzj in mano tanttj quanttj si pottra e in tal ora quando ad alchuna persona li fosj chomandatto per chapelano, ouero per [sin]di-acho, o deli ofizialj per achompagnare chome di sopra.

(8'.) Y. H. [S.] Maria

Gia ditto e chi non bedise (obedisce) chaschj in pena de grosj se; per zaschaduna uoltta. E per el uero quando fo ditto chapittullo fur (furono) ordinattj li gudizj Polo Dim[it]rio Achusettoic e Nichola Saruglic, chesttaldj Uizenzo Bartto[lomeo] Mar. Brattic, sesttirj Iuan Uenezianouic, Ilia Ux. (!) X. Arxlana Marigl. (!), Pauo Spagn. (!) Uittcho Gasic, Marcho Buiachouic, aduochatto Maroie Sez insulano di sopra. E fo Michiel de Mattja Desic Oschrji (!) lo presentte per ordine del populo nosttro de isula di Mezo a laude de santa Maria de Bison. Laus Deo — — — — —

† 1587 del

Io Priamouic cape[la]no di [santa Mari]a de Bisson sponte offerisco detto de Angeti al p S. Maria. A di detto nuj gastaldi di santa Maria de Bisson un gioane dara casa di Matjo gudi

... far ... et .. Marjno di ... confesamo come
con tutto capitulo come niguno ... infra ... con quello auemo a
dar ala gesia di S. Maria de Bisson li infrascritti li gastaldi ano alcuno
a luj che tutti ... de ...

(9.) Judeci dello criminale de Ragusij auanti l' officio nostro se
anno agrauato li ufficiali dela fraternita de santa Maria de Bissone de
vna pena imposta alla dita fraternita per officio nostro alla instantia,
et per lo interesse de ser Michiele Marco de Luchari costi scritto in la
cancellaria Vostra per la qual cosa ... reuocharite et casarite
perche cosj auemo determinato con quanto ... non presudichi alle
partj dele loro ragionj che anno si et ... ta, si che la dita pena
reuocharite et bene valetis. —

Dato Ragusij die 29 Mazzo (!) 1561.

Allo

Margoliza

cancelliere a isola di Mezo

Ragusij del isola di Mezzo

Del 1561

a dj ... nouembre charta 57 —

Del libro belle 1485 19

..... Li molinj

..... et altrj argazj li quali sono al presente

..... ano di 22 del presente mese et

..... gr (grosso) vno e p' (parvuli) 6 per staro e

non achosto et se-

tembre che pasa[nno] li quali

sono sotopostj li conpratj

paghare in fine di cadau[n] anno

are piegaria secondo ordenj et con la conditione

posto et che ognj lauoriero che fosse fato sopra fine

del termine remangano et ... debiano de con altrj

pattj, modi et conditione ... et chel se

la rason delj folj a ser Francisco Mar. de Goze secondo la

ad consiglio 1477. 27. genaro, li quali folj non se intendano inclusj ...

... dita, et con questo che li dettj molinj in cauo di giorni diezi debbiano

(9.) restar et ... * ordine che comodamente posino macina-

re de comandamento de misser lo rectore et minor consiglio forono

deliberatj a ser Marino Si. de Bona per ipp. (iperperi) cento quindecj

al anno, ual — — — — — pp' CXV —

plegi: ser Pangratius Steph. de Benessa

ser Zoan Mar. Vit. de Gozze quolibet pro medietate

Di libro del Magnifico consel. de Pregadi di Ragusa

Del 1563 a di XI. magio a carta 223 — ¹⁶

La seconda parte e che niente si deba pagare per il tereno della
detta cisterna e sempre detj isolanj si puosino saluare in detto locho

¹⁶ Cons. Rog. 56. str. 196, 223'—224; vidi takoder bilj. 90. uz ovu radnju.

nel tempo della suspitione di corsarij, et che puosino fabricare la cister-
na ale loro spese non di meno senza il preiuditio dela chiesa predetta
et del condutore ————— per omnes contra VI.

La sudeta fraternita prega in fauor delj isolani per
fontem di . . . ma e de macera —————

Ego frater Dominicus (?)
ator Dei dono et si da Stagni (?) [an]no
a Christo nato MDLXII (?) die . . . otubris
arani (?) altare maius ad honorem Dei et Gloriosissimae Virginis Mariae
et omnium caelicolarum et . . sub titulo sanctae Mariae de Bison,
in quo incluse sunt reliquie sanctorum Geruasij et Protasij, sanctae Bri-
gide, sancti Clementis, sancti Vincentij martiris, sancti
lignum Dominice Crucis, et multa alia preclara sancta et [pon]derabilia
super aurum et otto in quorum fidem, robur et testimonium
haec mea manu conscripta minori sigillo consignari sub
die . . [ot]ubris 1573

B. notarius Medinsulanus qui supra manuscripsi.

(10.) (Citava stranica praznal)

(10'.) Dal libro dell Ecc-mo. Consiglio di Pregati 1608. a di 16.
di luglio, a carta 208 —¹⁷

La prima parte e di priuare Jacomo Martolossi, priore, Batista
Boballi, uicario, et Jacommo Michligh, camerlengo della confraternita
di Santo Rocco, dalli detti offitij e da tute le fraternita, scolle et altri
offitij ney (nei) qualli fossero tanto qui nela Citta quanto nel territorio
nostro, e che subito debano chriare altri in locho loro, et che per lo
auenire non possano essere di alchuna confraternita ò scholla tanto
dela Citta quanto del territorio, ne auere in essa uocie (voce) actiua ne
passiua per le cause note al presente consiglio sotto pena a ciascuno
che li acetasse nele dete confraternita e scolle che sia priuato dele
dete confraternita e scolle e de ofitio nel quale si trouasse, et che non
possa ess[ere] piu in alchuna dele deto (!) confraternita come di sopra
e questo sententia non derogando ali [prouidi]menti delo passato sopra
le confraternita ————— per 27 chontra 10.

La seconda parte e da fare altrimenti

Secretario

(Na lijevoj margini): A di 21 luglio 1608 — Intimata a Thomaso
Biscaino, uno deli gestaldi dela fraternita di isola di Mezzo.

Idem Mar.

(11.) A magnifico ser Giopemo¹⁸ di Zamagnio, conte di isola di
Mezzo. Il Rettor di Ragusio¹⁹ con suo consiglio la sententia fata nel

¹⁷ Cons. Rog., 81, str. 207', tekst potpuno jednak ovome, jedino na latin-
skom jeziku.

¹⁸ God. 1574. bio je knezom na Lopudu ser Martoliza Viti de Zamagno, a
od rujna iste godine ser J u p a n u s Georgij de Zamagno. (Državni arhiv u Du-
brovniku, XXI—1, 2.: »Specchio del Maggior Consiglio« 1500—1599., str. 293'.)

¹⁹ Ibidem, str. 14'. Dubrovački knez za mjesec lipanj 1574. god. bio je ser
Junius Mich. de Bona.

magnifico minor consilio sotto li 30 di giugno²⁰ di
 contra Frana consorte di Nicolo Cladurouich cancelliere dela
 detta isola e stata intromessa deli signori proueditorj dela cita la qual
 intromessa hierj nel eccellentissimo consilio di Pregati²¹ e stata lodatta
 et per consequentemente la annullata de mo-
 do che essa Frana era stata nel grado nel qualsi . . . cano in anzi idem
 sentenza questo ni (!) habbj mai voluto significare perche ciascuno di
 cotesti isolani possi sapere questa [de]cisione et a presente nostra
 fra[tilia] registrerà in libro delli Diversi di nostra Commune per conti
 [di] de[tt]a Frana. Et state sano, Ragusa li 29 di genaro 1575. —
 Hieronimi (?) capitano registrarì per
 vt supra.

(11.) < Il Rettor di Ragusa con il suo consiglio oggi habbiamo
 fatto infrascritta sententia contra Frana moglie di Niccolo cangiliere il
 tenore dela quale e questo e stato presso e la attenta informazione a
 noj datta da piu persone degne di fede di isola di Mezzo et atente molte
 querele fatte contra Frana moglie di Niccolo Cladarobonij (!) cangiliere
 de detta isola la quale consta essere scandalossa di sententiare et
 bandire detta Frana da detta issola durante tuto il tempo di uitta sua,
 dala qual isola debba partire fra giorni otto proxime futuri et ala detta
 issola non possa andare in auenire la quale se contrafara et constara
 la ueritta per testimoni degni di fede Niccolo suo maritto se debba
 cassare dal suo officio et in olltre ciascuno senza pena alcuna possa
 fare despiacere a detta Frana tanto con detti quantto con fati ala detta
 isola non pero la possi amazzare et questo per sententia — — —
 (sic!) et questa sententia noj la intimata et poi con la intima[tione] . . .
 nelo libro delj Diuersi di nostro cangiliere
 Et state sano. Di Ragusa a li 30 di giugno
 (!) 1574 —²²

A li 30 di giugno la detta letera fu intimata per Niccolo, fante
 dello conte, a Frana, moglie di Niccolo cangiliere.

Ser Martoliza Samagni conte de isola di Mezzo

Io C di soli di cangiliere di
 do pp' (perperi).

Io di Io Lucho

Io Pasquale di Gallane di gestalde > (Na li-
 jevoj margini): 1575 a di 29. genaro cassa per comandamento di eccelen-
 tissimo consiglio di Pregati in virtu di retroscritta lettera.

(12.) Ex libro Excelentissimi Minoris Consilij de 1777.
 in folio 186²³

²⁰ Cons. Minus, 52, str. 114'—115.

²¹ Cons. Rog., 62., str. 352'.

²² Cons. Minus, 52, str. 114'—115., tekst jednak ovome, jedino na latinskom jeziku.

²³ Ibidem, 105, str. 186., potpuno jednak tekst.

Die VII mensis Julij 1779

Captum fuit de terminando, quod omnia computa confraternitatis Sanctae Mariae de Bisson insulae Medij debeant quotannis examinari, et subscribi a DD. Procuratoribus dictae confraternitatis nec aliter dicta computa possint poni super libris ejusdem confraternitatis.

Item de terminando, quod omnium elemosinarum fiendarum imposterum, a supradicta confraternitate debeant fieri receptiones ab illis personis, quibus datae erunt dictae elemosinae, et dictae receptiones debeant etiam esse subscriptae a paroco dictae insulae, qui erit pro tempore. Et quod haec terminationes debeant registrari super matricula dictae confraternitatis.

Facenda V. Secretarius.

Ex libro Excelentissimi Minoris Consilij de 1777. in folio 197.²⁴

Die XXXI mensis Julij 1779.

Captum fuit de terminando, quod pro hac vice tantum, et pro presentando solummodo novum parocum, capitulum majus confraternitatis Sanctae Mariae de Bisson insulae Medij possit congregari die Lunae proximae venturo in numero decem confratrum, postea quam tamen dictum capitulum fuerit intimatum omnibus confratribus dictae confraternitatis existentibus in dicta insula et in Astarea.

Facenda V. Secretarius.

(Stranice: 12'—15' potpuno prazne i neoznačene.)

(16.) Posterī posterī uestra res agitur

(Stranice: 16'—22', t. j. do kraja kodeksa potpuno su prazne i neoznačene, a k tome potpuno čiste i neoštećene. Čini se, da su naknadno povezane u kodeks.)

²⁴ Ibidem, 105, str. 196', potuno jednak tekst.

Résumé

L' UNIVERSITAS DE LOPUD

(Situation juridique de l'île de Lopud dans la République de Dubrovnik)

L'ancienne République de Dubrovnik était au point de vue administratif divisée en quelques *knežije* (comtés) ou *kapetanije* (capitaneries), c'est-à-dire circonscriptions ayant à la tête un *knez* (comte) ou un capitaine. On ne peut pas, au cours des siècles d'indépendance de Dubrovnik, délimiter exactement le territoire et par conséquent fixer le nombre exact de ces unités, d'autant plus que la division administrative n'était pas stable et changeait selon les besoins. On supprimait ainsi certaines *knežije*, on groupait deux unités en une seule, on formait de certaines régions de nouveaux comtés (*knežije*) ou de nouvelles capitaneries. C'était le cas de Lopud, l'île centrale du groupe de trois îles élaphites (les îles du cerf) — et pour cela appelée, dans les documents historiques italiens «*Isola di Mezzo*» — dans le voisinage immédiat de Dubrovnik, du côté ouest. Devenue très tôt, déjà au XIe siècle, possession de Dubrovnik, elle formait d'abord avec les îles voisines de Šipan et de Koločep une seule *knežija*. Mais en 1447, de Lopud et de Koločep fut formée une unité à part, avec Lopud comme siège du *knez*. Après le grand tremblement de terre de 1667, ces deux îles furent jointes de nouveau à Šipan. Le *knez* réside tour à tour à Lopud et à Šipan.

Dans les documents historiques latins, *knežija* est appelée *committatus* et dans ceux écrits en italien *contrata*. Elle était divisée en quelques petites unités administratives, financières et judiciaires désignées sous le nom de *kaznačina*. Les différences entre ces deux notions: *contrata* et *kaznačina* ne sont pas exactement établies dans les plus anciens documents (jusqu'au XVe s.). Souvent interchangeable, si bien que *kaznačina* est souvent appelée *contrata*, ce n'est que plus tard que ces termes administratifs ont acquis leur véritable signification. Le mot *contrata* désigne une «*knežija*» et celui de *kaznačina* une unité administrative et financière au sein de celle-ci. Les «*knežije*» (comtés) des îles sont rarement appelées *contrata* et leurs petites unités administratives, *kaznačine*. Elles sont désignées simplement par le mot *insulae* et certaines d'entre elles, comme Mljet et Lastovo (appelées ainsi dans leurs statuts respectifs) *universitates*.

Tous les connaisseurs de l'histoire de Dubrovnik sont d'accord pour affirmer que ces îles avaient une situation juridique particulière dans le cadre de la République. Par différence d'avec le reste du territoire, elles jouissaient d'une autonomie spéciale. Il est vrai que ces régions étaient administrées, au nom de «*tout-puissant*» Sénat de Dubrovnik, par un patricien désigné comme *knez* (comte), mais à côté de lui existaient aussi des organes d'une autonomie locale appelée *universitas*. Les *universitates* de Mljet et de Lastovo ont même eu leurs statuts. Cependant ni l'une ni l'autre de ces deux circonscriptions insulaires ne possédaient leurs armoiries particulières, en dehors de celles de la République (du moins on ne les a pas retrouvées jusqu'aujourd'hui). Ce n'est pas le cas de Lopud qui a ses propres armoiries présentant, sur un écu d'or, un serpent couronné en train de dévorer un enfant nu. Une légende spéciale, liée à ce blason, veut que ces armoiries aient appartenu à la famille aristocratique des Visconti de

Milan en Italie. Des armoiries semblables, on les retrouve en plusieurs lieux à Lopud, mais le plus intéressant exemplaire en est sculpté sur le clocher de l'église paroissiale de Notre Dame de Šunj («Gospa od Šunja»). Au milieu d'une dalle oblongue reliant entre elles deux niches inférieures avec les cloches, se trouve une croix avec l'inscription «Unica spes». A droite, sont les armoiries de la République avec les initiales «S. R.» (Senatus Ragusinus) et à gauche, le prétendu et déjà mentionné blason des Visconti accompagné de lettres «V. E.» («Universitas Elaphitum»). Il faut encore mentionner les mêmes armoiries gravées sur la partie postérieure d'un petit bassin d'argent servant aux baptêmes. Il est conservé aujourd'hui au musée de Lopud et porte, autour du blason, littéralement cette inscription: «Universitas Insulae Medianae Elaphitum». Il est curieux et un peu étrange que tous ceux qui jusqu'à présent ont écrit sur Lopud, n'aient pas consacré aucune attention ou presque à ces armoiries. L'auteur en souligne donc ici l'importance pour l'histoire de Lopud. Toute son attention s'est portée sur l'inscription qui entoure le blason. Elle lui sert à affirmer que Lopud a eu sa propre universitas (ce qui résulte d'ailleurs des documents se trouvant aux Archives d'État de Dubrovnik) et que, pareillement à Mljet et à Lastovo, l'île jouissait aussi d'une espèce d'autonomie locale dans le cadre de la République.

Il analyse ensuite la notion juridique d'*universitas*, jusqu'à présent non exactement déterminée dans l'historiographie, et tâche d'en donner la définition et l'explication exactes en l'opposant notamment à la notion de *communitas* avec laquelle est souvent confondue dans les écrits juridiques. A l'appui des très intéressants documents tirés des Archives, il établit définitivement qu'il s'agit de deux notions tout à fait différenciées et dissemblables. On les confondait souvent parce qu'elles représentent, dans une certaine mesure, deux notions concentriques dont l'*universitas*, étant plus large, peut renfermer aussi *communitas*, tandis que le contraire est exclu.

Ici, il ne faut jamais perdre de vue les circonstances spéciales du Moyen âge où l'État (ou toute autre unité politique) est basé sur la différenciation des classes plus que ne l'est le cas pour les grands États modernes. L'État d'alors est la propriété et l'organe de la classe régnante. La noblesse est une classe exclusive. Les cités dalmates (au nombre desquelles il faut compter Dubrovnik depuis ses origines), — grâce aux circonstances politiques et juridiques spéciales au Moyen âge — représentent des communautés presque autonomes. A Dubrovnik, devenue plus tard république, cette communauté est représentée par tous les patriciens majeurs assemblés en Grand Conseil. C'est la *communitas* dans son sens plus étroit et véritable. L'ensemble des habitants: les roturiers, éloignés du pouvoir et au commencement non organisés, plus tard rangés en confréries, et la classe régnante de noblesse forment l'*universitas*. Dans les villages, les confréries organisées autour des églises paroissiales ont renfermé, avec le temps, tous les habitants du territoire et ainsi sinon *de jure* mais *de via facti* sont devenues non seulement des corps représentatifs spirituels, mais aussi politiques des habitants.

La confrérie principale de Lopud dépendant de l'église paroissiale de Notre Dame de Šunj fut en effet l'*universitas*. De même qu'à Lastovo et à Mljet, elle gardait son caractère d'organe exécutif de l'autonomie locale. Elle exerçait plusieurs fonctions administratives, dans l'île ce qui est incontestablement prouvé par les documents d'archives. Ce n'est pas par hasard que les mêmes armoiries au serpent — dont d'après quelques-uns tire l'origine le nom de l'église de Notre Dame de Šunj et de la vallée où elle est située (de l'italien «biscia», «biscione» = serpent) — servent en même temps à la confrérie et à l'*universitas* et plus tard, jusqu'aux temps plus récents, à la commune de Lopud.

L'auteur décrit ensuite la fonction du «knez» et celle des autres fonctionnaires de la République dans l'île ainsi que le rôle administratif de la Confrérie de Notre Dame de Šunj en tâchant, dans la mesure où le matériel d'archives conservé le permet, de fixer et de délimiter leurs compétences respectives. Il établit que les confréries de Dubrovnik, et notamment celle de Lopud, ont joué un rôle important et progressif en ce qu'elles, comme organisations des sans-

droit, ont lutté, imperceptiblement mais obstinément, pour une plus grande justice dans les rapports sociaux. Comme telles, elles ont pu devenir dangereuses pour l'aristocratie au pouvoir qui n'a cessé pour cela de surveiller leur fonctionnement et leurs travaux. Tout de même, tous les efforts des confréries dans ce sens ne sont pas restés vains. Le témoin en est la confrérie de Notre Dame de Šunj qui sinon **de jure** mais **de via facti** est devenue *universitas*, c'est-à-dire organe d'une espèce d'autonomie locale dans le cadre de la République.

A la fin l'auteur donne en appendice les statuts (matricule) de ladite confrérie, publiés déjà par Constantin Vojnović, mais incomplètement et non sans de nombreuses erreurs de caractère paléographique, surtout dans la transcription des noms. L'auteur a réussi à déchiffrer tout le texte. Il faut mentionner que le parchemin est très usé et que des parties entières du texte y font défaut. Elles sont désignées par des points dont le nombre correspond approximativement au nombre des lettres manquantes. Entre les parenthèses [] est placé le texte peu visible ou manquant, reconstitué d'après d'autres sources se trouvant aux Archives d'État à Dubrovnik.